

ISSN 2307-8049 (PRINT)
ISSN 2663-2799 (ONLINE)
DOI 10.32999/KSU2307-8049

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
м. Івано-Франківськ

До 107-річчя Херсонського державного університету

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія:
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
Випуск 5

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Стратонов Василь Миколайович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Відповідальний секретар:

Гавловська Аліна Олександрівна, кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Члени редакційної колегії:

Леоненко Максим Іванович, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Леоненко Тетяна Євгенівна, доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Маковій Віктор Петрович, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна

Манько Денис Григорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Слінько Дмитро Сергійович, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Слінько Тетяна Миколаївна, кандидат юридичних наук, професор, завідувачка кафедри конституційного права України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Сотула Олександр Сергійович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності, Херсонський державний університет, Україна

Спіцина Ганна Олександрівна, докторка юридичних наук, професорка, перший заступник директора, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса», Україна

Шепітько Михайло Валерійович, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри кримінального права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Хуан Карлос Риофрйо Мартінез-Вілларба, доктор юридичних наук, професор, декан факультету права, Universidad de Los Hemisferios, Еквадор

Збірник наукових праць включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

**Затверджено відповідно до рішення вченої ради
Херсонського державного університету
(протокол від 21.11.2024 р. № 5)**

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 2944 від 24.10.2024 (Ідентифікатор медіа R30-05621).

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання – <http://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Гавловська А. О., Томіліна Ю. Є. ПРАВОВИЙ ВИМІР СТИГМАТИЗАЦІЇ ЖІНОК.....5

Задорожня О. В. ЗБРОЙНИЙ ТА ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ
ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....11

СЕКЦІЯ 2

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Бліхар М. М. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ.....17

СЕКЦІЯ 3

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Стратонов В. М., Дзюрбель А. Д. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У СТВОРЕННІ ПРОФІЛЯ ЗЛОЧИНЦЯ.....21

СЕКЦІЯ 4

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Цуркан-Сайфуліна Ю. В., Бевчик А. В. СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ:
МІСЦЕ ТА РОЛЬ У ПОБУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....27

CONTENTS

SECTION 1

THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

Havlovska A. O., Tomilina Yu. Ye. LEGAL DIMENSION OF STIGMATIZATION OF WOMEN..... 5

Zadorozhnia O. V. ARMED AND MILITARY CONFLICT
AS A PHENOMENON OF MODERN SOCIETY.....11

SECTION 2

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS; FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

Blikhar M. M. STATE CONTROL OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES:
ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING..... 17

SECTION 3

CRIMINAL PROCEDURE AND FORENSIC SCIENCE; FORENSIC ANALYSIS; OPERATIVE INVESTIGATIVE ACTIVITY

Stratonov V. M., Dzyurbel A. D. USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
AND INFORMATION OPPORTUNITIES IN CREATING A PROFILE OF A CRIMINAL..... 21

SECTION 4

JUDICIAL SYSTEM; PROCURACY AND ADVOCACY

Tsurkan-Saifulina Yu. V., Bevtsyk A. V. THE JUDICIARY IN UKRAINE:
PLACE AND ROLE IN BUILDING THE RULE OF LAW IN TODAY'S CONDITIONS..... 27

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 342.706-055.2:[364.614:316.647.82]
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-5-1>

ПРАВОВИЙ ВИМІР СТИГМАТИЗАЦІЇ ЖІНОК

Гавловська Аліна Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
в.о. завідувачки кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Томіліна Юлія Євгенівна,
старша викладачка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
yutomilina@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0003-1127-2987

У даній статті **поставлено за мету** дослідження окремих аспектів правового виміру стигматизації жінок. Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів **використано таку сукупність методів**: історико-правовий, системно-структурний підхід, методи формальної логіки, метод групування. **Результати та висновки такої діяльності**. Стигматизація як негативне соціальне явище проявляється через упереджене ставлення, ізоляцію та дискредитацію особи на основі уявних або реальних рис, формує негативні стереотипи у суспільстві, спричиняє соціальне виключення та дискримінацію, завдаючи шкоди правам індивідів чи груп. Передумовами розвитку стигматизації є наявність фіксованих стигматизованих установок у суспільстві, а причинами виступає т.з. стигма, відображає реакцію суспільства на відхилення від його норм та визначає місце і роль стигматизованої особи чи групи осіб у даному суспільстві. Одним із видів стигматизації є стигматизація за статтю що полягає у негативному ставленні, стереотипізації або упередженнях щодо осіб на основі їхньої статі та зумовлює розвиток гендерної дискримінації. Стигматизація жінок ґрунтується на історичних, культурних, релігійних, економічних та політичних факторах і проявляється у різних сферах суспільного життя (в сфері освіти та науки, працевлаштування, політики та громадянської діяльності, у сімейних відносинах та сфері репродуктивних прав жінок, в культурі і соціальних мережах та ін.).

Стигматизація жінок у різних сферах життя порушує їхні основоположні права та інтереси. Подолання стигматизації жінок у правовому вимірі полягає у створенні, впровадженні та ефективному застосуванні законодавства і політик, які гарантують рівні права жінок, захищають їх від стигматизації, а також сприяють зміні суспільних стереотипів. Правовий вимір боротьби зі стигматизацією жінок передбачає не лише формальне визнання рівності, але й активну роботу над усуненням стереотипів, забезпеченням доступу до правосуддя та створенням рівних можливостей у всіх сферах життя, а ефективність цього процесу залежить від тісної взаємодії між урядом, громадянським суспільством і міжнародними партнерами, що безперечно стане предметом наших подальших наукових досліджень.

Ключеві слова: права жінок, стигматизація, стигма, дискримінація, гендерна нерівність.

LEGAL DIMENSION OF STIGMATIZATION OF WOMEN

Havlovska Alina Oleksandrivna,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of National,
International Law and Law Enforcement
Kherson State University
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Tomilina Yulia Yevgenivna,
Senior Lecturer at the Department of National,
International Law and Law Enforcement
Kherson State University
yutomilina@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0003-1127-2987

The purpose of this article is to research certain aspects of the legal dimension of the stigmatization of women. To achieve the declared goal and obtain the appropriate results, the following combination of methods was used: historical-legal, systemic-structural approach, methods of formal logic, grouping method. Results and conclusions of such activities. Stigmatization as a negative social phenomenon manifests itself through a prejudiced attitude, isolation and discrediting of a person based on imagined or real features, formulates negative stereotypes in society, causes social exclusion and discrimination, harming rights individuals or groups. Prerequisites for the development of stigmatization are the presence of fixed stigmatized attitudes in society, and the causes are the so-called stigma reflects society's reaction to deviations from its norms and determines the place and role of a stigmatized person or group of persons in this society. One of the types of stigmatization is gender-based stigmatization, which consists in negative attitudes, stereotyping, or prejudices against individuals based on their gender and leads to the development of gender discrimination. Stigmatization of women is based on historical, cultural, religious, economic and political factors and manifests itself in various spheres of social life (in the sphere of education and science, employment, politics and civic activity, in family relations and the sphere of women's reproductive rights, in culture and social networks, etc.).

Stigmatization of women in various spheres of life violates their fundamental rights and interests. Overcoming the stigmatization of women in the legal dimension consists in the creation, implementation and effective application of legislation and policies that guarantee the equal rights of women, protect them from stigmatization, and also contribute to the change of social stereotypes. The legal dimension of combating the stigmatization of women involves not only formal recognition of equality, but also active work on eliminating stereotypes, ensuring access to justice and creating equal opportunities in all spheres of life, and the effectiveness of this process depends on close cooperation between the government, civil society and international partners, which will undoubtedly become the subject of our further scientific research.

Key words: *women's rights, stigmatization, stigma, discrimination, gender inequality.*

Вступ. Стигматизація жінок є багатовимірним явищем, яке знаходить прояв у соціальної, економічній, політичній і правовій сферах, оскільки вона не лише обмежує можливості жінок у реалізації своїх прав, але й порушує принципи гендерної рівності, закріплені в міжнародних і національних правових актах. У сучасному світі, де декларуються рівні права та можливості для всіх, стигматизація жінок залишається суттєвим бар'єром для їхньої повноцінної інтеграції в суспільне життя. Актуальність теми зумовлена тим, що стигматизація жінок впливає на їхню участь у прийнятті рішень, доступ до освіти, працевлаштування, а також на реалізацію сімейних і репродуктивних прав. Стигматизація жінок є передумовою розвитку гендерної дискримінації, яка «є одним з проявів соціально-економічної диференціації населення, що зумовлює різні можливості самореалізації жінок та чоловіків у суспільстві» (Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань

праці, 2023). З огляду на сучасні тенденції розвитку прав людини та гендерної рівності важливо проаналізувати правовий аспект цього явища з метою його подолання. Особливої уваги потребує формування ефективного правового механізму захисту жінок від стигматизації в різних сферах суспільного життя.

У науковій літературі явище стигматизації жінок розглядається переважно в соціологічному та психологічному аспектах. Проте правовий вимір цієї проблеми залишається недостатньо дослідженим, особливо в контексті взаємодії міжнародного права та національних правових систем.

Метою статті є дослідження окремих аспектів правового виміру стигматизації жінок.

Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів використано таку сукупність методів: історико-правовий, системно-структурний підхід, методи формальної логіки, метод групування. Результати та висновки такої діяльності.

1. Сутність стигматизації

Наука соціологія (зокрема, такі вчені як Г. Беккер, Р. Куїнні, Е. Лемерт, О. Тек та ін.), розглядає стигматизацію як негативне соціальне явище, яке характеризується такими ознаками, як: перенесення якостей групи на окремих її представників; ізоляція індивіда на підставі його несприятливих уявних чи дійсних індивідуальних рис; упереджене ставлення до об'єкта когнітивного процесу; динамічний процес знецінення особистості; дискредитація особи в колективній свідомості; відтворення структури влади, ієрархії та класовості; якісний показник включення до колективної свідомості негативних стереотипів; виступає проявом соціального виключення (ексклюзії) індивіда від домінуючих цінностей та норм; набуває форми зовнішньої стигми (по відношенню до чужої групи) та внутрішньої стигми (по відношенню до групи приналежності); може призводити до дискримінаційних дій, що в т.ч. завдає шкоди правам особи чи групи осіб; виражає причини, процес та результат упередженого, негативного ставлення до людини або групи людей; «виникає не в результаті активності індивіда, а з ініціативи домінуючих членів соціальної системи і виступає в якості символічної форми визначення соціального статусу людини» (Чутора М., 2011: 178) та ін.

Серед підходів до розуміння поняття «стигматизація» можна виділити наступні: «упереджене, негативне ставлення до окремої людини або групи людей, пов'язане з наявністю у неї (них) якихось особливих властивостей або ознак» (Чутора М., 2011: 178); «процес навішування негативних ярликів (стигм) аудиторії через наявність видуманих чи реальних дефектів, властивих певній людині чи групі осіб, результатом чого є упереджене ставлення до неї / них та відсутність готовності комунікувати на рівних» (Смирнова М.В., 2016: 10).

Передумовами розвитку стигматизації є наявність фіксованих стигматизованих установок у суспільстві, а причинами виступає т.з. стигма («фізична або соціальна ознака, що девальвує соціальну ідентичність індивіда, роблячи його непридатним для широкого соціального сприйняття» (Товщик С.А., 2014)), яка може проявлятися у формі фізичних вад, індивідуальних рис характеру, асоціальної поведінки, хвороби, належності до соціальних меншин інших соціальних, культурних, психологічних, економічних факторів тощо.

Термін «стигма» виник у давньогрецькі часи та означав тавро, яке ставили на шкірі рабів, злочинців та представників низьких прошарків населення для посвідчення їх низького соціального статусу. В ході історичного розвитку стигматизація ґрунтувалася на релігійних віруваннях та культурних нормах, теорії расизму та класизму, професійних категоріях і соціально-економічному статусі, а на сучасному етапі – на психологічних та соціальних аспектах. Стигма – це «умовний знак для соціального клеймування людей та реалізується в процесі соціальної стигматизації» (Чутора М., 2011: 178), відображає реакцію суспільства на відхилення від його норм та визна-

чає місце і роль стигматизованої особи чи групи осіб у даному суспільстві. Структура стигми складається із «мітки», стереотипів, пересудів, відокремлення і як результат відкритої форми стигматизації – дискримінації. Важливо відрізнити стигматизацію від дискримінації, яка проявляється у несправедливому та нерівному ставленні до особи на основі законодавчих та адміністративних рішень, враховуючи її певні характеристики (в т.ч. стать), порушує права людини та/або обмежує доступ до ресурсів чи можливостей, призводить до ігнорування потреб особистості чи групи осіб, заподіяння моральної та фізичної шкоди (наприклад, відмова у працевлаштуванні, наданні медичних послуг, відокремленні громадських послуг та ін.).

2. Стигматизації за статтю та її вплив на права жінок

Одним із видів стигматизації є стигматизація за статтю, що полягає у негативному ставленні, стереотипізації або упередженнях щодо осіб на основі їхньої статі, та зумовлює розвиток гендерної дискримінації. Зокрема, стигматизація жінок ґрунтується на патріархальних цінностях та традиціях, які визначають жорсткий розподіл гендерних ролей, трактуванні жінок як підлеглих чоловікам у деяких релігійних громадах, укоріненні другорядної ролі жінок у суспільстві, упередження та дискримінація у професійній сфері, гендерній нерівності у доступі до можливостей та ресурсів, традицій та звичаях, спрощення трактування гендерних відмінностей жінок та чоловіків, меншому рівні економічної свободи жінок, недостатності або неефективності законодавства щодо захисту прав жінок, інтерпретації релігійних доктрин, які встановлюють нерівність між чоловіками і жінками та використанні релігійних норм для обмеження прав жінок у приватному та суспільному житті, історичну маргіналізацію жінок у соціальному та політичному житті та ін.

Стигматизація жінок проявляється у різних сферах суспільного життя, оскільки дана проблема має не лише сучасний вимір, але й історичний контекст, що сприяє її закріпленню в суспільній свідомості. Розглянемо окремі зауваженні сфери:

1. *Стигматизація жінок у сфері освіти та науки.* Розвиток прав жінок у сфері освіти є результатом багатовікової боротьби за гендерну рівність і доступ до знань. Так, протягом багатьох століть освіта жінок обмежувалася навчанням домашнім навичкам, елементам писемності та основам релігії, тільки у XV–XVI ст. жінок почали навчати літературі, мистецтвам та мовам, однак переважно для розвитку їхніх «соціальних чеснот», а в XIX ст. феміністський рух домогся відкриття перших шкіл для дівчат та вступу жінок до університетів. Проте наразі значна кількість країн у світі обмежує доступ жінок до права на освіту, що значно поглиблює гендерну нерівність, обмежує можливості жінки для працевлаштування, знижує її статус у суспільстві, призводить до ранніх шлюбів та материнства, високого рівня небажаної народжуваності, обмеженого доступу до медичних послуг, посилення гендерних стереотипів та перешкоджає розвитку

рівноправного суспільства, в т.ч. забезпечує збереження патріархальних структур, послаблення «голосу» жінки у прийнятті важливих рішень у громадські діяльності та політиці, ускладнює боротьбу з дискримінацією та насильством (наприклад, діти матерів без освіти мають менше шансів отримати якісну освіту, оскільки у сім'ях без освічених жінок навчання може бути недооцінене та ін.). Зокрема, у таких країнах, як Афганістан, Південний Судан, Нігерія та Пакистан, дівчаткам заборонено відвідувати середню школу та університети, або вони не мають змогу відвідувати школу через бідність, дитячі шлюбні і випадку досягнення періоду сексуальної зрілості та ін.

Стигматизація жінок у сфері освіти та науки проявляється у такому: жінок часто заохочують до «традиційно жіночих» сфер, таких як педагогіка чи соціальна робота, а не до точних чи природничих наук; роботи жінок-науковців часто сприймаються менш серйозно порівняно з роботами їхніх колег-чоловіків; сегрегація у навчанні; жінкам складніше отримати керівні посади в освітніх і наукових установах та виграти гранти необхідні для дослідження; очікується більше зусиль від жінок для доведення власної компетентності; низька представленість у STEM; тиск з боку членів сім'ї щодо виконання ролі «берегині сім'ї», ніж обрання освіти та/або кар'єри; успішні жінки в науці можуть стикатися з осудом суспільства, яке вважає їх надто «амбіційними» чи «нежіночними» та ін. Наприклад, відома науковця Марія Склодовська-Кюрі, попри дві Нобелівські премії, стикалася з стигматизацією та, як її результатом, дискримінацією через свою стать, що ускладнювало її доступ до викладання та проведення досліджень.

2. *Стигматизація жінок у сфері працевлаштування.* Слід зауважити, що, незважаючи на тривалий період боротьби жінок за право на працю та рівні умови праці із чоловіками (починаючи з «Декларації прав жінок та громадянськи» Олімпії де Гуж, змін у трудовому законодавстві, що стосувалися умов та тривалості праці, особливостей нарахування заробітної плати у другій половині XIX – першій половині XX ст., положення Статуту Ліги Націй та закінчуючи цілим рядом Рекомендацій і Конвенцій, спрямованих на захист трудових прав жінок), стигматизація у сфері працевлаштування проявляється у вигляді упередження щодо жінок як менш продуктивної та/або компетентної робочої сили, обмеження доступу до керівних посад через стереотипи про «емоційність» жінок, дискримінації жінок у заробітній платі та можливостях кар'єрного зростання, поширеності «скляної стелі», яка обмежує жінок у доступі до топових позицій у компаніях та ін. Наприклад, у відповідності до повідомлення Східного міжрегіонального управління Державної служби України з питань праці «Гендерна нерівність на ринку праці» (2023 р.) до найбільш розповсюджених гендерних стереотипів належать «Чоловік повинен забезпечувати родину, тому він повинен отримувати більшу заробітну плату, ніж жінка; жінки за природою менш орієнтовані на професійну діяльність,

більше орієнтовані на сім'ю, дітей; чоловік за своєю природою є значно кращим керівником, ніж жінка; жінки менш активні у пошуку роботи» (Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці, 2023).

3. *Стигматизація жінок у сфері політики та громадянської діяльності.* Стигматизація жінок у політичній і громадянській діяльності є довготривалою проблемою, яка значною мірою стримує участь жінок у прийнятті рішень та управлінні суспільством, що сформувалася в результаті ряду історичних, соціальних і культурних чинників. Так, до початку XX ст. жінки у більшості країн світу були позбавлені права голосу та можливості обіймати політичні і державні посади (наприклад, тільки у 1893 р. у Новій Зеландії жінки вперше отримали право голосу на основі закону, який дозволив їм брати участь у виборах до парламенту). Стигматизація жінок у сфері політики та громадянської діяльності проявляється у наступному: жінок-політиків часто критикують не за їхні дії чи програм; жінок частіше залучають до «соціальних» чи «гуманітарних» тем, тоді як «економіка» чи «оборона» асоціюються з чоловіками; у більшості країн світу жінки займають менш ніж 30% місць у законодавчих органах; жінки стають об'єктами фейкових новин, онлайн-цькування та гендерно мотивованих образ; жінок часто відсторонюють від прийняття рішень у громадянських організаціях, навіть якщо вони є засновницями чи активістками; участь жінок у протестах чи інших громадянських ініціативах може бути стигматизована як «непристойна» або «неприродна», жінки-активістки нерідко стикаються з погрозами, переслідуванням і навіть фізичним насильством та ін. Так, під час передвиборчої кампанії Хіларі Клінтон у 2016 р. часто з'являлися публічні заяви про те, що жінка не може бути ефективним лідером на посаді президента, а прем'єр-міністерка Нової Зеландії Джасінда Арден стикалася з питаннями щодо того, як вона поєднує роботу та материнство, що майже ніколи не ставлять чоловікам-політикам. На нашу думку, в Україні поширення стигматизація у сфері політики та громадянської діяльності в Україні є одним із ключових факторів порушення виборних прав жінок. Оскільки, за показниками Індексу гендерної нерівності/GlobalGenderGapIndex (Всесвітній економічний форум) у 2023 р., показники України в сфері участі жінок в процесах ухвалення рішень в політичному процесі, так, у парламенті частка жінок складає 21,2%, в уряді – 25%, депутатів обласних та місцевих рад – 29,8%, на посадах державних службовців категорії «А» – 31% (Ла Страда Україна, 2024).

Стигматизація жінок у сфері політики та громадянської діяльності призводить не тільки до обмеження виборних та громадських прав, але й зниження можливості повною мірою реалізувати свій потенціал у державному управлінні та недооцінки «жіночих» проблем, таких як домашнє насильство, гендерний розрив в оплаті праці тощо.

4. *Стигматизація жінок в сімейній сфері та сфері репродуктивних прав.* Стигматизація

жінок у сімейній сфері та сфері репродуктивних прав є складним соціальним явищем, яке формується під впливом гендерних стереотипів, культурних традицій, соціально-економічних чинників та недостатнього рівня правової культури. Ключовими аспектами стигматизації в цій сфері є: у багатьох культурах жінкам нав'язується роль матері й домогосподарки (в Україні «берегині роду» як один з ідеалів української нації, який тривалий час використовувався у політичних гаслах та програмах багатьох політичних та патріотичних організацій), що обмежує їхню свободу вибору щодо кар'єри чи іншого способу самореалізації; соціальний осуд обрання жінкою безшлюбного життя та життя *childfree*; стигма щодо обговорення проблем домашнього насильства чи звернення за допомогою жінок-жертв насильства; осуду або навіть кримінального переслідування за рішення жінки перервати вагітність; жінки, які не мають дітей з різних причин (медичних чи особистих), часто стигматизуються як «неповноцінні» або «егоїстичні»; використання допоміжних репродуктивних технологій (сурогатне материнство та ЕКО) також може викликати упереджене ставлення; жінки, які самостійно виховують дітей, стикаються з соціальними та економічними викликами, посиленіми стигматизацією їхнього статусу; засудження позашлюбних статевих зв'язків жінки (наприклад, стигматизація звичини чи жінки у випадку позашлюбних зв'язків чи уявної такої поведінки в Пакистані, Іраку, Індії, Бангладеш, Йорданії може призвести до т.з. «вбивства честі») та ін. Так, стигматизація жінок, які відмовляються від практики жіночого обрізання (*Female Genital Mutilation*), є серйозною проблемою в таких країнах, як: Сомалі (найвищий рівень, понад 90% жінок були піддані жіночому обрізанню), Єгипет, Судан, Ефіопія, Малі, Чад, Сенегал, Ємен, Індонезія, емігрантські громади в Європі та США. Відмова від *Female Genital Mutilation* може викликати сильний тиск з боку родини, громади та навіть спричинити соціальну ізоляцію, що може призвести до відстороненні від участі жінок у релігійних та культурних подіях, неможливості укласти шлюб та ін. (Гавловська А.О., Малгожата Е. Ш., Дегтяренко М.А., 2023). У США після касування рішення у справі *Roe v. Wade* (2022) обмежено доступ до абортів у низці штатів (Government&Politics, 2022).

5. *Стигматизація жінок в сфері культури та соціальних мережах.* Стигматизація жінок у сфері культури та соціальних мережах є глобальною проблемою, яка проявляється через гендерні стереотипи, сексизм, обмеження свободи самовираження та критику, спрямовану на поведінку, зовнішність чи переконання жінок. Проявами стигматизації жінок в сфері культури може бути такі: жінки часто зображують у культурних продуктах як пасивних персонажів, що підкоряються чоловікам; надмірний акцент на зовнішності та сексуальності жінок, що знижує цінність їхнього інтелекту чи інших досягнень; жінки-авторки, художниці або активістки, які створюють роботи на «непопулярні» теми, часто стають об'єктами цькування чи бойкотів, жінки

недостатньо представлені в ролях керівників у культурній сфері; контракти в даній сфері у значній кількості випадків забороняють жінкам укладати шлюб чи народжувати дітей та ін. Часто соціальні мережі стають простором, де стигматизація набуває гостріших форм через анонімність і масовість комунікації. Зокрема, проявами такої стигматизації можуть бути: *body shaming* (критика зовнішності жінок незалежно від відповідності «стандартам краси»), сексуалізовані напади, «материнський шеймінг» (осуд матерів за стиль виховання дітей або їхній спосіб життя), стигматизація успіху жінок-лідерок, тролінг і кібербулінг на феміністичні або соціальні теми, які піднімають жінки та ін. Наприклад, справа «*Sanchez v. France*» (2021) поставила питання відповідальності за некоректні висловлювання у соціальних мережах щодо жінок (Офіс Ради Європи в Україні, 2022).

Стигматизація жінок у різних сферах життя порушує їхні основоположні права, закріплені міжнародними документами, такими як: Загальна декларація прав людини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конституція України та ін., обмежуючи їхній особистісний розвиток, свободу вибору та участь у різних сферах життя. Зокрема, до таких прав відносяться: право на свободу самовираження, право на рівний доступ до культурних благ і участь у культурному житті, право на захист честі та гідності, право на особисту автономію та свободу вибору, право на шлюб за взаємною згодою, право на охорону здоров'я, право на захист від насильства, право на участь у державному управлінні, право на рівний доступ до громадянських і політичних прав, право на недискримінацію за ознакою статі, право на рівну оплату праці за рівну роботу та справедливі умови праці, право на захист від дискримінації при працевлаштуванні, право на освіту, право на рівний доступ до науки, право на участь у дослідженнях і рівне визнання досягнень та ін.

Висновки. Стигматизація як негативне соціальне явище проявляється через упереджене ставлення, ізоляцію та дискредитацію особи на основі уявних або реальних рис, формулює негативні стереотипи у суспільстві, спричиняє соціальне виключення та дискримінацію, завдаючи шкоди правам індивідів чи груп. Передумовами розвитку стигматизації є наявність фіксованих стигматизованих установок у суспільстві, а причинами виступає т.з. стигма, відображає реакцію суспільства на відхилення від його норм та визначає місце і роль стигматизованої особи чи групи осіб у даному суспільстві. Одним із видів стигматизації є стигматизація за статтю, що полягає у негативному ставленні, стереотипізації або упередженнях щодо осіб на основі їхньої статі та зумовлює розвиток гендерної дискримінації. Стигматизація жінок ґрунтується на історичних, культурних, релігійних, економічних та політичних факторах і проявляється у різних сферах суспільного життя (в сфері освіти та науки, працевлаштування, політики та громадянської діяльності,

у сімейних відносинах та сфері репродуктивних прав жінок, в культурі і соціальних мережах та ін.). Стигматизація жінок у різних сферах життя порушує їхні основоположні права та інтереси. Подолання стигматизації жінок у правовому вимірі полягає у створенні, впровадженні та ефективному застосуванні законодавства і політик, які гарантують рівні права жінок, захищають їх від стигматизації, а також сприяють зміні суспільних стереотипів. Правовий вимір боротьби зі стигматизацією жінок передбачає не лише формальне визнання рівності, але й активну роботу над усуненням стереотипів, забезпеченням доступу до правосуддя та створенням рівних можливостей у всіх сферах життя, а ефективність цього процесу залежить від тісної взаємодії між урядом, громадянським суспільством і міжнародними партнерами, що, безперечно, стане предметом наших подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гендерна нерівність на ринку праці. Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/gender-na-nerivnist-na-rynku-pratsi/> (дата звернення: 10.10.2024)
2. Чутора М.В. Стигматизація: сутність, види, причини виникнення. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / [редкол.: Козубовська І.В. (гол. ред.) та ін.]. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. Вип. 20. С. 177–180.
3. Смирнова М.В. Засоби стигматизації в сучасних українських медіа : автореф. дис. ... канд. наук із соц. Комунікацій : 27.00.01. Київ, 2016. 18 с.
4. Товщик С.А. Стигматизація (stigmatization). *Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект* : [колективна монографія] / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н.П. Павлик. 2014.
5. Однакові, але не рівноправні: час покласти край гендерній нерівності! *Ла Страда Україна*. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/odnakovi-ale-ne-rivnopravni-chas-poklasty-kraj-gendernij-nerivnosti.html> (дата звернення: 08.10.2024).
6. Гавловська А., Малгожата Е.Ш., Дегтяренко М.А. Звичаї, традиції і практики нанесення жінкам та дівчатам тілесних ушкоджень. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*: зб. наук. праць / гол. ред. Стратонов В.М. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 3. С. 36–42. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-3>.
7. Roe v Wade Overturned: WhatItMeans, What'sNext/ Government&Politics, June 29, 2022. URL: <https://www.american.edu/cas/news/roe-v-wade-overturned-what-it-means-whats-next.cfm> (дата звернення: 10.10.2024).
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Санчес проти Франції». *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/freedom-of-expression-on-social-media-ecthr-judgement-in-case-of-sanchez-v-france-is-translated-into-ukrainian> (дата звернення: 09.10.2024).

REFERENCES:

1. Henderna nerivnist na rynku pratsi [Gender inequality in the labor market]. Skhidne mizhrehionalne upravlinnia Derzhavnoi sluzhby Ukrainy z pytan pratsi URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/gender-na-nerivnist-na-rynku-pratsi/> [in Ukrainian]
2. Chutora M.V. Styhmatyzatsiia: sutnist, vydy, prychny vynyknennia [Stigmatization: essence, types, causes of occurrence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Serii: Pedagogika. Sotsialna robota* / [redkol.: Kozubovska I.V. (hol. red.) ta in.]. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla», 2011. Vyp. 20. S. 177–180. [in Ukrainian]
3. Smyrnova M.V. Zasoby styhmatyzatsii v suchasnykh ukrainskykh media [Means of stigmatization in modern Ukrainian media]. *avtoref. dys. ... kand. nauk iz sots. komunikatsii: 27.00.01*. Kyiv, 2016. 18 s. [in Ukrainian]
4. Tovshchik S.A. Styhmatyzatsiia (stigmatization). *Entsyklopediia prav liudyny: sotsialno-pedahohichniy aspekt* [Encyclopedia of human rights: socio-pedagogical aspect]: [kolektyvna monohrafiia] / kol. avt., za zah. red. prof. N. A. Seiko; vidp. red. N.P. Pavlyk. 2014. [in Ukrainian]
5. Odnakovi, ale ne rivnopravni: chas poklasty kraj gendernii nerivnosti! [Equal, but not equal: it's time to put an end to gender inequality!]. *La Strada Ukraina*. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/odnakovi-ale-ne-rivnopravni-chas-poklasty-kraj-gendernij-nerivnosti.html> [in Ukrainian]
6. Havlovska A., Malhozata E. Sh., Dehtiarenko M. A. Zvychai, tradytsii i praktyky nanessenia zhinkam ta divchatam tilesnykh ushkodzen [Customs, traditions and practices of inflicting bodily harm on women and girls]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Yurydychni nauky»*: zb. nauk. prats / hol. red. Stratonov V.M. Kherson: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2023. Vyp. 3. S.36-42 URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-3> <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/383/351> [in Ukrainian]
7. Roe v Wade Overturned: WhatItMeans, What'sNext/ Government&Politics, June 29, 2022. <https://www.american.edu/cas/news/roe-v-wade-overturned-what-it-means-whats-next.cfm> [in English]
8. Rishennia YeSPL u spravi «Sanches proty Frantsii» [Decision of the ECtHR in the case «Sanchez v. France»]. *Ofis Rady Yevropy v Ukraini*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/freedom-of-expression-on-social-media-ecthr-judgement-in-case-of-sanchez-v-france-is-translated-into-ukrainian> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 20.10.2024

The article was received 20 October 2024

УДК 316.285:355.01

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-5-2>

ЗБРОЙНИЙ ТА ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Задорожня Олена Володимирівна,
старша викладачка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
zadorognia@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-4173-249X

Розвиток будь-якого суспільства є складним і багатостадійним процесом, який відбувається в рамках схеми «початок – розвиток – вирішення» об'єктивно обґрунтованих протиріч і конфліктів. Стаття має на меті здійснити теоретико-методологічний аналіз сутності конфлікту та характеристики понять збройний та воєнний конфлікт у сучасному світі.

Методи дослідження. Для досягнення мети та отримання належних результатів дослідження проведено з використанням сучасної загальнонаукової методології. У **результаті** дослідження з'ясовано, що сучасні конфліктологічні теорії конфлікт розуміють як форму соціальної взаємодії. Конфлікт є об'єктивно притаманним явищем для суспільства. Його сутність, причини, форми прояву та способи врегулювання доступні розумінню лише на основі глибокого з'ясування природи суспільства та особливо людини, закономірностей соціальних відносин та взаємодії людей.

Проаналізовано зміст понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», визначено їх співвідношення.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що існування суспільства без конфліктів неможливе. Не можна категорично назвати конфлікт проявом дисфункції організацій, що відхиляється поведінкою індивідів і груп, феноменом життя. Найімовірніше, конфлікт – необхідна форма соціальної взаємодії для людей.

Воєнний конфлікт в Україні давно переріс статус регіонального. За впливом, що триває, і ймовірним наслідком це – подія глобальна, що змінює політичний вигляд не тільки європейської спільноти, а й міжнародних відносин в цілому. Продовження російсько-української війни може стати причиною підризу глобальної безпеки та стабільності у світі. Конфлікт поставив під велике питання цінності та принципи світового правопорядку, що підлягають переосмисленню.

Ключові слова: конфлікт, соціальний конфлікт, воєнний конфлікт, збройний конфлікт.

ARMED AND MILITARY CONFLICT AS A PHENOMENON OF MODERN SOCIETY

Zadorozhnia Olena Volodymyrivna,
Senior Lecturer at the Department of National,
International Law and Law Enforcement
Kherson State University
zadorognia@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-4173-249X

The development of any society is a complex and multi-stage process that takes place within the “origin – development – settlement” scheme of objectively justified contradictions and conflicts. The article aims to conduct a theoretical and methodological analysis of the essence of conflict and characterize the concept of armed and military conflict in the modern world.

Research methods. To achieve the goal and obtain proper results, the study was implemented using a modern general scientific methodology. As a result of research, the author found that modern conflict theories interpret conflict as a form of social interaction. Conflict is an objectively inherent phenomenon for society. Its essence, causes, forms of manifestation, and regulation ways can be understood only through a thorough clarification of the nature of society, particularly of man, the laws of social relations, and human interaction.

The author analyzes the content of “military conflict” and “armed conflict” and determines their correlation.

Conclusions. To sum up, we can say that society cannot exist without conflict. It is impossible to categorically call conflict a manifestation of organizations' dysfunction with deviant behavior of individuals and groups, a phenomenon of life; rather, conflict is a necessary form of social interaction for people.

The military conflict in Ukraine has long since outgrown the status of a regional one. In terms of its ongoing impact and likely consequences, it is a global event that is changing the political look of not only the European community but international relations as a whole. The continuation of the Russian-Ukrainian war could undermine global security and stability in the world. The conflict has called into doubt the values and principles of the world order, which are subject to rethinking.

Key words: conflict, social conflict, military conflict, armed conflict.

Вступ. Неоднозначність розвитку сучасного світу наприкінці минулого та на початку нинішнього століття, а також фундаментальні зміни в усіх сферах людської життєдіяльності спонукають науку до пошуку найбільш оптимальних форм та методів розуміння навколишньої дійсності, яка під впливом різних факторів піддається трансформаційному впливу. Так, дуже важливими з наукової точки зору є питання, пов'язані з поняттям «конфлікт», і різного роду протиріччями, що відіграють значну роль у становленні та розвитку різних форм людської життєдіяльності. В умовах ускладнення правових відносин збільшення числа спорів і розширення міжнародного співробітництва збільшується і значимість вивчення конфліктів.

Військові зіткнення та конфлікти останніх років стали функціональними осередками розвитку безлічі протиріч сучасного світу, чим частково і продиктовано актуальність нашого дослідження. Не менш важливим є питання, що стосується внутрішнього змісту різних форм конфлікту, який відображає цілісність його явища в цілому. Актуальність вивчення збройних та воєнних конфліктів продиктована необхідністю створення комплексних підходів до їх аналізу та вирішення.

Проблеми забезпечення міжнародної безпеки в сучасних умовах багато в чому зумовлені відсутністю єдиного розуміння процедур переходу до воєнного конфлікту. Тенденція розмивання загальноприйнятих рамок війни та миру пов'язана з удосконаленням невійськових форм і способів міждержавного протистояння та комплексним їх застосуванням у рамках єдиного задуму, у тому числі разом із збройним насильством. Поява в науковій,

військово-політичній та громадській полеміці безлічі формулювань різних типів воєн без конкретного їхнього юридичного визначення на міжнародному та національному рівнях призвели до полісемії розуміння самого змісту воєнного конфлікту, класифікації та оцінки військових загроз. Основна частина наукових публікацій з цієї тематики переважно присвячена особливостям різних типів «нових» воєн та розвитку військово-теоретичних поглядів на застосування збройних сил у сучасних конфліктах. Актуальним та недостатньо опрацьованим напрямом досліджень є виділення ознак виникнення військових загроз та формування єдиної системи критеріїв визначення меж воєнного конфлікту на користь прогнозування розвитку військово-політичної обстановки у світовому та регіональному масштабах.

1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження конфлікту

Сучасна наука дає безліч трактувань та визначень поняттям «конфлікт» та «конфліктність», що зумовлено неоднозначністю цього історичного та соціокультурного явища, а також специфікою його прояву загалом.

Сутність конфлікту у розумінні різних галузей знань подамо у таблиці 1.

Таким чином, конфлікти є феноменом будь-якого суспільства, що відображають суперечливості процесу взаємодії та відносин, відмінностей, а то й несумісності інтересів, ціннісних орієнтацій та цілей як осмислене протистояння.

Конфлікти слід відрізнити від інших форм конфронтації у суспільстві, які можуть бути наслідком відсутності згоди між учасниками дискусії; протиріччя інтересів; колізії; супер-

Таблиця 1

Розуміння конфлікту у різних галузях знань

Філологія	конфлікт відбиває безліч процесів: непримиренне зіткнення сторін, думок, сил, інтересів, потреб, цілей, суттєвий суперечка, сварка, розбіжність, гостре протиріччя, сутичка, бій, чвара, ворожнеча, і навіть боротьба, криза, напруженість, колізія та інших (Академічний тлумачний словник)
Фізика	фізична наука вважає, що першим конфліктом на землі можна вважати так званий «Великий вибух», який породив Всесвіт і ланцюг конфліктів, що, в свою чергу, стали причиною різноманітних космічних катастроф
Біологія	грунтуючись на теорії природного відбору, Чарльз Дарвін визначає конфлікт як одну з умов існування та розвитку всього живого на землі (цит. за Гарькавець С.О., Волченко Л.П., 2020)
Філософія	протиріччя сприймається як взаємодія протилежностей – взаємовиключних сторін і тенденцій предметів і явищ, які водночас перебувають у внутрішній єдності та взаємопроникненні, виступаючи джерелом саморуху та розвитку (Авер'янова Н.М. та Воропаєва Т.С., 2021)
Соціологія	більше схильні характеризувати конфлікт передусім як граничне загострення протиріч, зіткнення і протиборство, викликані протилежністю, несумісністю інтересів і позицій особистостей, соціальних груп, верств, класів, націй, держав (Шевель І.П., 2018)
Психологія	розглядає конфлікт як природну умову взаємодії людей, в основі якої лежать протиріччя, істотна різниця між інтересами і цінностями суб'єктів соціальних зв'язків. Вони стверджують, що конфлікт, будучи проявом спілкування істот, здатних до самопізнання, означає відсутність згоди, розбіжність у думках, зіткнення різних поглядів і бажань, протилежних за обставин тенденцій, потреб, мотивів і стилів поведінки (Ромадікіна В.С., 2014)
Публічне управління	визначає конфлікт як універсальний спосіб взаємодії складних систем, що містять у собі ряд суперечностей, подолання протиріччя та обмежень у будь-якій сфері, де існують контакти між окремими людьми та спільнотами (Рак Ю., 2021)
Право	трактує конфлікт як протиборство суб'єктів (носіїв) протиріч, протидія сторін, що переслідують цілі, що не співпадають або взаємно виключають один одного (Колич О., Сесюк Ю. 2020)

ництва, змагання. Важливо наголосити, що конфлікт – це зіткнення інтересів різних соціальних суб'єктів, що відбувається публічно. Часто конфлікт має політичний вимір (оскільки соціальний конфлікт зачіпає управлінські системи) – соціальний конфлікт загрожує політичним конфліктом. Нагромадження конфліктів у суспільстві називається кризою. Політичний конфлікт пов'язаний із взаємовідхиленням відповідальності та влади.

2. Змістовна характеристика понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт»

Початок XXI століття характеризується різноманітністю форм та методів ведення воєнних конфліктів, які відрізняються від традиційних. Це використання широкого спектру невоєнних методів тиску (економічних, політичних, інформаційних, соціальних та ін.), що у свою чергу потребує уточнення нового розуміння сутності воєнного конфлікту.

Поява різних варіантів поєднань воєнних і не воєнних форм і способів боротьби та їх удосконалення призвело до різного трактування терміна воєнний конфлікт. В останні роки у наукових колах спостерігається підвищений інтерес до розуміння змісту самого поняття воєнного конфлікту в сучасних умовах, класифікації воєн та визначення меж їх виникнення. Загалом можна виділити два основні підходи до даного визначення. Перший розглядає воєнний конфлікт у традиційному сенсі як форму вирішення протиріч між державами або політичними силами всередині них з використанням засобів збройної боротьби. Як основна ознака його початку вважається застосування військової сили для поразки різних об'єктів і живої сили противника (Перепелиця, 2003). У рамках другого підходу воєнний конфлікт є багатомірним соціальним явищем, що поєднує різні форми протиборства (Лещенко, 2020; Тронько, 2024). Дане визначення дає неоднозначне трактування воєнного конфлікту з допомогою включення до його сутнісного змісту невійськових форм і методів протистояння.

Чинне законодавство визначає воєнний конфлікт як «форму розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили». Цим документом основними видами воєнного конфлікту визначено війну та збройний конфлікт (ВРУ, 2018).

Л. Гончаренко та В. Абламська, аналізуючи воєнні (воєнно-політичні) конфлікти, визначають їх як «зіткнення між двома або більше воєнно-політичними силами чи групами, зумовлене реальними або штучно створеними політичними, соціальними, ідеологічними протиріччями, що знаходить свій вияв у веденні відкритих бойових дій, політичному тиску, інформаційно-психологічному впливі тощо» (Гончаренко Л.Л. та Абламська В.В., 2023).

Ознаками воєнного конфлікту виступають:

- наявність суперечностей між- або внутрішньодержавного характеру;
- двостороннє застосування воєнної сили.

Оксфордський словник визначає збройний конфлікт як «застосування збройної сили між

державами або тривале збройне насильство між державними органами та організованими збройними групами або між групами всередині держави» (Oxford Reference, 2023).

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону під збройним конфліктом розуміється «збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)» (ВРУ, 2018).

Таким чином, «воєнний конфлікт» та «збройний конфлікт» співвідносяться як ціле та частина, загальне й особливе.

В умовах збройного конфлікту основним засобом досягнення цілей сторін конфлікту у сфері політичної влади виступає збройне протистояння, яке надає їм (сторонам) можливість реалізації власних інтересів за допомогою інформаційних, економічних, правових, силових ресурсів.

У структурі конфлікту виділяють такі елементи:

- суб'єкти або сторони – породжують сам конфлікт, надають йому зміст та визначають подальший розвиток;
- непрямі учасники, які можуть впливати на характер та перебіг конфлікту;
- предмет конфлікту – являє собою основу протистояння;
- об'єкт конфлікту – сукупність цінностей, за володіння якими ведеться боротьба.

Експерти Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень» для аналізу воєнної активності у світі пропонують таку класифікацію воєнних конфліктів (Індекс війни, 2022):

Воєнні конфлікти в тій чи іншій формі розпалюються кожного року і можуть мати серйозні наслідки. За даними Щорічника СІПРІ, у 2023 році збройні конфлікти відбувались у 56 державах (Щорічник СІПРІ, 2023). Проте з 2022 року головною подією у глобальному масштабі стала російсько-українська війна, що розгортається з 2014 року. Це війна без оголошення, із залученням усіх компонентів «війни четвертого покоління», що раз по раз проривається назовні через відкриті воєнні конфлікти.

Як ми бачимо з даних дослідження, у XXI столітті воєнні конфлікти відбуваються у багатьох кранах світу, маючи різні форми й рівень насильства. Після завершення другої світової війни не зафіксовано жодного офіційного оголошення війни жодною зі сторін ні в одному збройному конфлікті. Якщо у більшості випадків воєнні конфлікти обмежувалися кордонами держави або групи держав з «прозорими» кордонами за участю недержавних збройних угруповань, то ситуація в Україні є прикладом великої міждержавної війни за участю регулярної армії. Події в Україні призвели до краху багатьох уявлень, теорій і авторитетів у політичній і військовій сферах. Ініціатор, основні учасники та спостерігачі з усіх боків отримали та побачили те, чого не планували і не очікували. Два роки бойових дій окреслюють контури змін, що революціонізують у військовій справі, можливо, що

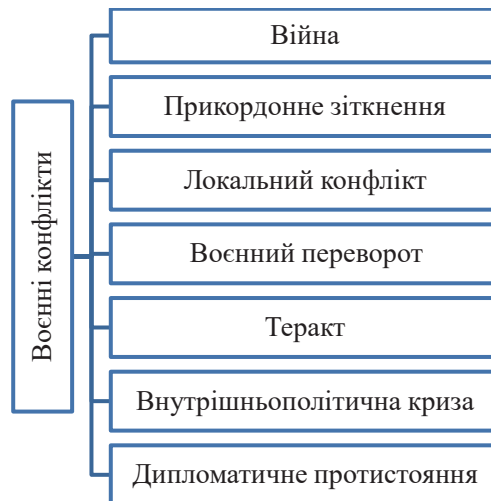

Рис. 1. Класифікація воєнних конфліктів

Рис. 2. Збройні та політичні конфлікти у 2023 році (за версією Міжнародної кризової групи)

(взято з відкритих джерел <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczni-pro-nyx-vidomo>)

зумовлюють образ війни і військового мистецтва на все XXI століття.

Висновки. Сьогодні дослідженнями конфліктів займаються багато різних наук, серед яких, окрім філософії, соціології, психології, ще й юриспруденція, історія, мовознавство, природничі, військові науки тощо.

Конфлікт, його причини, форми прояви та способи врегулювання доступні розумінню лише на основі глибокого з'ясування природи суспільства та особливо людини, закономірностей соціальних відносин та взаємодії людей.

Конфлікти, як і будь-які соціальні протиріччя, є формою реальних суспільних зв'язків, які якраз і виражають взаємодію особистостей, відношення соціальних груп та спільностей при розбіжності, несумісності їхніх потреб, мотивів та ролей. У цьому сенсі вони не тільки допустимі, а й бажані, можуть бути

корисними як джерело та фактор суспільної активності.

Події 2022–2024 років в Україні стали наймасштабнішим збройним конфліктом на європейському континенті з часів Другої світової війни. Значні маси військ та практично весь спектр сучасних озброєнь задіяні у безпрецедентному обсязі. Образ бойових дій останніх десятиліть XX і перших десятиліть XXI століття, у ході яких технологічно розвиненіші держави проводили операції проти значно слабшого супротивника, фактично зник.

Початок широкомасштабного вторгнення в Україну вплинув на систему міжнародних відносин та міжнародний правопорядок. Усталена система світового правопорядку перебуває у режим трансформації, переосмислення базових принципів і цінностей, якими керувалася світова спільнота останні десятиліття. Майбутнє закінчення воєнного

конфлікту в Україні може закріпити перехід світу до якісно іншого стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Становлення і розвиток конфліктологічних ідей в історії філософської думки. *Молодий вчений*. 2021. № 6(2). С. 128–135. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_6\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_6(2)_12).
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>.
3. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с. URL: <https://dspace.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c0d089ec-5c14-4c20-b605-f7048538b99b/content>.
4. Гончаренко Л.Л., Абрамска В.В. До питання сутності та класифікації воєнно-політичних конфліктів. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 1(28). С. 147–157.
5. Индекс війни. Моніторинг воєнних конфліктів у світі 2022 року. URL: <https://ussd.org.ua/2023/01/20/indeks-vijny-monitoring-voennykh-konfliktiv-u-sviti-2022-roku/>.
6. Колич О., Сесюк Ю. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2020. Т. 7, № 1. С. 54–60. URL: <http://doi.org/10.23939/law2020.25.054>.
7. Лещенко О.Я. Трансформація системи цивільного захисту України в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів гібридного типу. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 21.01.01 – основи національної безпеки держави (політичні науки); Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/proekt-rukopisu-leschenka-ost.-utoch.-09.01.2020.pdf>.
8. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ : НІСД, 2019. 560 с.
9. Перепелиця Г.М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. Нац. ін-т стратегічних досліджень. Воєнна безпека; Вип. 8. Київ : Фоліант, 2003. 431 с.
10. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20180621#n9>.
11. Рак Ю. Конфлікти у публічному управлінні України: особливості та види. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 1. С. 42–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2021_1_8.
12. Ромадікіна В.С. Конфлікт як соціально-психологічний феномен: спроба філософського осмислення його сутності. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Вип. 8. С. 107–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2014_8_28.
13. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 208 с.
14. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n8> (дата звернення: 03.03.2024).
15. Top zbroynnykh ta politychnykh konfliktiv u 2023 roci: sho pro nih vidomo. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbroynnykh-ta-politychnykh-konfliktiv-2023-roci-pro-nuy-vidomo>.
16. Тронько О.О. Міжнародний військовий конфлікт: теоретичні підходи до вивчення та застосовуване до нього право. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 363–376. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-64>.
17. Шевель І.П. Соціальний конфлікт як феномен соціологічного пізнання. *Габітус*. 2018. Вип. 5. С. 105–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2018_5_21.
18. Шевель І.П. (2021). Конфлікт проти конфлікту: соціологічний аналіз світової проблематики. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (8), 238–248. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249056>.
19. Щорічник СІПІ 2023. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-10/yb23_summary_ukr.pdf.

20. Armed conflict. Oxford Reference. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095424342?rskey=N30qw5&result=2>.

21. Popovych T., Topolnytska M., Vashkovych V. Criteria for defining an armed conflict in international legal acts. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Том 1 № 78. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.8>.

REFERENCES:

1. Averianova Nina, Voropayeva Tetiana (2021) Stanovlennia i rozvytok konfliktolohichnykh idei v istorii filosofskoi dumky [Formation and development of conflictological ideas in the history of philosophical thought]. *Molodyi vchenyi*. 6(2). S. 128-135. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_6\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2021_6(2)_12)
2. Akademichnyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. URL: <http://sum.in.ua/>
3. Harkavets S.O., Volchenko L.P. (2020) Konflikty v osvithnomu seredovyshchi: diahnostryka ta praktyka vyrishennia [Conflicts in the educational environment: diagnostics and practice of resolution]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv : Drukarnia Madryd, 92 s. URL: <https://dspace.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c0d089ec-5c14-4c20-b605-f7048538b99b/content>
4. Honcharenko L. L., Ablamska V. V. (2023) Do pyttannia sutnosti ta klasyfikatsii voienno-politychnykh konfliktiv [The question of the essence and classification of military-political conflicts]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*. № 1 (28). S. 147-157.
5. Indeks viiny. Monitorynh voiennykh konfliktiv u sviti 2022 roku [War index. Monitoring of military conflicts in the world in 2022]. URL: <https://ussd.org.ua/2023/01/20/indeks-vijny-monitoring-voennykh-konfliktiv-u-sviti-2022-roku/>
6. Kolych O., Sesiuk Yu. (2020) Poniattia ta oznaky yurydychnoho konfliktu: sotsiolohichno-pravovyi analiz [Concepts and signs of legal conflict: sociological and legal analysis]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky*. Vol. 7, № 1. P. 54-60. <http://doi.org/10.23939/law2020.25.054>
7. Leshchenko O. (2020) Transformatsiia systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy v umovakh sучasnykh voienno-politychnykh konfliktiv hibrydnoho typu [Transformation of the civil protection system of Ukraine in the context of modern military-political conflicts of the hybrid type]. Dissertation for obtaining of scientific degree of a political sciences candidate (doctor of philosophy, PhD) in specialty 21.01.01 - Fundamentals of national security of the state (political sciences) - National Institute for Strategic Studies, Kyiv. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/proekt-rukopisu-leschenka-ost.-utoch.-09.01.2020.pdf>
8. Parakhonskyi B. O., Yavorska H. M. (2019) Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]: monohrafiia. Kyiv: NISD. 560 p.
9. Perepelytsia H. M. (2003) Konflikty v postkomunistychnii Yevropi [Conflicts in post-communist Europe]. *Nats. in-t stratehichnykh doslidzhen. Voienna bezpeka; Vyp. 8*. Kyiv: Foliant, 431 s.
10. VRU (2018) Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On national security of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/ed20180621#n9>
11. Rak Yu. (2021) Konflikty u publichnomu upravlinni Ukrainy: osoblyvosti ta vydy [Conflicts in the public administration of Ukraine: features and types]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 1. S. 42-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2021_1_8
12. Romadykina V. S. (2014) Konflikt yak sotsialno-psykholohichnyi fenomen: spoba filosofskoho osmyslennia yoho sutnosti [The conflict as a socio-psychological phenomenon: the attempt of philosophical understanding of its essence]. *Filosofia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. Vyp. 8. S. 107-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2014_8_28
13. Senatorova, O.V. (2018) Prava liudyny i zbroini konflikty [Human rights and armed conflicts]: navch. posib. Kyiv: FOP Holembovska O.O. 208 s.

14. Prezydent Ukrainy (2021) Stratehiiia voiennoi bezpeky Ukrainy [Military security strategy of Ukraine]: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 25.03.2021 r. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n8> (data zvernennia 03.03.2024)

15. Top zbroinykh ta politychnykh konfliktiv u 2023 rotsi: shcho pro nykh vidomo [Top armed and political conflicts in 2023: what we know about them]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/03/infografika/svit/top-zbrojnyx-ta-politychnyx-konfliktiv-2023-roczy-pro-nyx-vidomo>

16. Tronko O.O. (2024) Mizhnarodnyi viiskovyi konflikt: teoretychni pidkhody do vyvchennia ta zastosovuvane do noho parvo [International military conflict: theoretical approaches to the study and the law applied to it]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yuryssprudentsii*, 1, 363-376. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-64>

17. Shevel I.P. (2018) Sotsialnyi konflikt yak fenomen sotsiologichnoho piznannia [Social conflict as a phenomenon of sociological knowledge]. *Habitus*. 5. 105-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2018_5_21

18. Shevel I.P. (2021). Konflikt proty konfliktu: sotsiologichnyi analiz svitovoi problematyky [Conflict against conflict: a sociological analysis of world issues]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, (8), 238–248. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249056>.

19. SIPRI Yearbook (2023) https://www.sipri.org/sites/default/files/2023-10/yb23_summary_ukr.pdf

20. Oxford Reference (2023) Armed conflict. Oxford Reference. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095424342?rskey=N30qw5&result=2>

21. Popovych, T., Topolnytska, M., Vashkovych, V. (2023) Criteria for defining an armed conflict in international legal acts. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo*, Vol. 1 № 78. P. 58-62. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.8>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2024

The article was received 15 October 2024

СЕКЦІЯ 2 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК [342.97:35.078.3]:334.72
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-5-3>

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА СУБ'ЄКТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Бліхар Марія Миронівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права
Національного університету «Львівська політехніка»
blikharm@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2974-0419

***Метою** статті є дослідження основних аспектів та проблемних питань адміністративно-правового регулювання процесів організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності. У дослідженні використано загальнонаукові **методи** аналізу та спеціальні прийоми наукового пізнання, зокрема: системний аналіз, діалектичний аналіз, порівняльно-правовий аналіз, метод узагальнення та систематизації. **Результати.** Проведені дослідження проблемних питань адміністративно-правового регулювання процесів організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності дозволили виявити вагомі проблеми забезпечення такого контролю, серед яких є: (1) недостатній рівень законодавчого й нормативно-правового регулювання діяльності інституту державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності; (2) несистематизованість та суперечність норм адміністративно-правового регулювання державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності; (3) недосконалість класифікації видів державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності. Встановлено домінуючу роль чинників війни на процеси організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності. **Висновки.** Сучасні виклики і небезпеки глобального та локального характеру спричиняють виникнення проблем адміністративно-правового регулювання процесів організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, внаслідок чого існуючі норми чинного законодавства виявляються неефективними, потребують перегляду та удосконалення. Доведено необхідність посилення адміністративно-правового регулювання процесів організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, зокрема, на регіональному та місцевому рівні, особливо в тих регіонах, де ведуться активні бойові дії, спричинені збройною війською агресією російської федерації.*

***Ключові слова:** підприємство, суб'єкти господарювання, адміністративно-правове регулювання, контроль, контрольні заходи.*

STATE CONTROL OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES: ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING

Blikhar Mariia Myronivna,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Head of the Department of Administrative and Informational Law
Lviv Polytechnic National University
blikharm@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2974-0419

***The purpose** of the article is to study the main aspects and problematic issues of administrative and legal regulation of organizational processes and the functioning of state control over business entities. The research uses general scientific **methods** of analysis and special methods of scientific knowledge, in particular: system analysis, dialectical analysis, comparative legal analysis, method of generalization and systematization. **The results.** The conducted studies of problematic issues of administrative and legal regulation of the processes of organization and functioning of state control over subjects of entrepreneurial activity allowed to identify significant problems of ensuring such control, among which are: (1) insufficient level of legislative and regulatory*

regulation of the activity of the institute of state control over the subject objects of entrepreneurial activity; (2) non-systematization and contradiction of the norms of administrative and legal regulation of state control over business entities; (3) imperfect classification of types of state control over business entities. The dominant role of war factors on the processes of organization and functioning of state control over subjects of entrepreneurial activity has been established. **Conclusions.** Modern challenges and dangers of a global and local nature cause the emergence of problems of administrative and legal regulation of the processes of organization and functioning of state control over entities of entrepreneurial activity, as a result of which the existing norms of the current legislation are ineffective and require revision and improvement. The need to strengthen the administrative and legal regulation of the processes of organization and functioning of state control over entities of entrepreneurial activity, in particular, at the regional and local level, especially in those regions where active hostilities are taking place, caused by the armed military aggression of the Russian Federation, is proven.

Key words: enterprise, business entities, administrative and legal regulation, control, control measures.

Вступ. Ефективне функціонування сфери господарської діяльності в умовах нестабільності та запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в Україні піддається впливу вагомих дестабілізуючих чинників та проблем глобального, геополітичного та регіонального характеру. За таких умов виникають значні проблеми здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання, які пов'язані із неможливістю її ведення на тих територіях, що перебувають під окупацією, де ведуться жорсткі бойові дії та постійні обстріли, а також спровоковані необхідністю вимушеного переміщення підприємств на території, що є відносно безпечними для проживання. Очевидно, що фактори війни обумовили переформатування існуючих порядків та механізмів ведення господарської діяльності, внаслідок чого потребують перегляду та удосконалення із урахуванням змін сучасності організаційно-правові засади організації та функціонування суб'єктів господарської діяльності в частині адміністративно-правового регулювання аспектів здійснення державного контролю та нагляду. Окреслені тенденції свідчать, що тематика дослідження набуває виняткової актуальності та потребує поглибленого вивчення.

1. Правові основи організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності

У нестійких умовах сучасності ефективно регулювання підприємницької діяльності поступово трансформується на передній план та набуває особливо вагомості, адже, повномасштабне вторгнення росії на територію України та розв'язання нею війни істотно дестабілізувало діяльність суб'єктів господарювання та активізує їх прагнення до ведення діяльності поза офіційним сектором економіки. Очевидно, що проведення перевірок дотримання підприємствами законності та порядку під час провадження їх діяльності є вкрай необхідним та нагальним завданням зі сторони держави, адже захист життя і здоров'я населення та навколишнього середовища в умовах нестабільності піддається додатковим ризикам і загрозам та потребує державного контролю і нагляду.

Визначаючи сутність державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, окремі дослідники (Хомко, Кульгавець, 2016: 302) стверджують, що його здійснення проявляється у проведенні перевірок та спостережень за діяльністю підприємств

з метою протидії небажаним явищам і процесам, виявлення порушень та попередження й припинення протиправної діяльності.

Л. Сорока (Сорока, 2020: 174) розглядає сутність державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності як комплекс спеціальних заходів організаційно-правового та інформаційно-інспекційного характеру, які реалізуються спеціально уповноваженими державними органами та спрямовуються на виявлення, запобігання та припинення протиправної діяльності та неправомірних дій, що обумовлюють порушення правил ведення господарської діяльності, забезпечення якості виробництва товарів та надання послуг, а також загрози інтересам держави і суспільства.

Чинним законодавством України достатньо вагомо регулюються питання здійснення адміністративно-правового регулювання основних засад організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, що доводиться наявністю Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (Закон України, № 877-V), відповідно до якого проводиться адміністративно-правова характеристика державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності та визначається перелік органів державної влади, уповноважених на здійснення такого контролю. Крім того, зазначеним Законом врегульовано питання щодо процедури виявлення, попередження та запобігання можливим правопорушенням у сфері господарської діяльності. Однак наявність значної кількості підзаконних актів призводить до неузгодженості та суперечності у визначених нормах, внаслідок чого виникає його несистематизованість та багатозначність.

Водночас існуючі норми чинного законодавства у довоєнний період мали доцільність та беззаперечну ефективність, але в умовах запровадження спеціального правового режиму воєнного стану в країні вони істотно послабили свою дію та потребують перегляду й удосконалення із урахуванням викликів і небезпек сучасності, на чому наголошує О. Ярема (Ярема, 2021: 548), у дослідженнях якого державний контроль за суб'єктами підприємницької діяльності розглядається як контрольно-наглядова функція органів виконавчої влади, реалізація якої потребує чіткого дотримання норм

законодавства та принципів здійснення контрольно-наглядової діяльності як на національному, так і на регіональному рівні. Тому в умовах війни вкрай важливим виявляється ефективне правове регулювання контрольно-наглядової діяльності органів виконавчої влади, що, як стверджує О. Пунда (Пунда, 2023: 116), належить до компетенції адміністративного права, предмет правового регулювання якого, власне, й спрямований на унормування й законодавчої регламентації питань визначення їх статусу, повноважень та взаємодії із іншими органами державної влади у сфері регулювання відносин господарської діяльності, а також щодо визначення функцій контролюючих органів та їх посадових осіб. В даному контексті вчений зауважує, що під впливом війни вектор адміністративно-правового регулювання зазначених відносин дещо змінився і спрямовується на посилення захисту інтересів, прав і свобод людини і громадянина, а не на регулювання діяльності органів публічної влади та взаємодії із економічними агентами.

Отже, дослідження наукових підходів щодо аналізу правових основ державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності в Україні дозволяють констатувати наявність вагомих проблем його організації та функціонування, які виникли в період повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

2. Особливості та основні проблеми адміністративно-правового регулювання організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності.

Сучасний стан функціонування правової системи України характеризується як нестійкий, а часті зміни норм законів та нормативно-правових актів обумовлені існуючими викликами, небезпеками та загрозами. Очевидно, що сфера адміністративно-правового регулювання організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підпри-

ємницької діяльності також не залишається осторонь, а піддається частим змінам та уточненням.

К. Бортняк, О. Мердова, В. Цомра та ін. (Бортняк, Мердова та ін., 2023: 289) стверджують, що на сучасному етапі адміністративно-правове регулювання організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності має певні особливості, адже збройна агресія росії проти України спровокувала необхідність модернізації контрольно-наглядової діяльності на рівні держави, що призвело до необхідності перегляду чинних адміністративно-правових норм та до їх удосконалення в частині унормування взаємовідносин між суб'єктами. До таких особливостей науковці відносять:

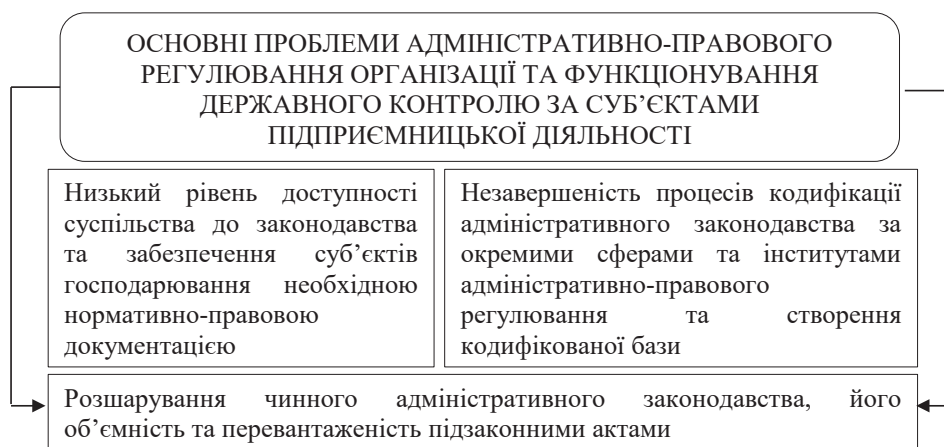
1) встановлення чіткої мети здійснення державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, визначення чітких умов взаємодії між органами виконавчої влади та обов'язків посадових осіб;

2) комплаєнс контролюючих органів;

3) врахування у процесі здійснення державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності особливого статусу та умов функціонування регіонів в умовах воєнного стану;

4) посилення заходів державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності на регіональному та місцевому рівні, а також заходів громадського контролю, що потребує додаткового законодавчого регулювання.

В даному контексті О. Ткаля (Ткаля, 2019: 140) обґрунтовує необхідність формування системи адміністративно-правових норм та критеріїв регулювання проблемних аспектів організації державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності. Однак науковець встановив певні проблеми систематизації адміністративно-правових норм, що регулюють правовідносини у сфері господарської діяльності, які узагальнимо на рис. 1.

Рис. 1. Перелік найбільш вагомих проблем адміністративно-правового регулювання організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності

Джерело: сформовано автором за даними: (Ткаля, 2019: 140–141)

Серед інших адміністративно-правових проблем організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності Н. Мішина (Мішина, 2021) виокремлює:

1) недостатність врегулювання діяльності інституту державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності;

2) норми адміністративно-правового регулювання державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності не систематизовані і дуже часто суперечать одна одній, що обумовлено нечіткістю їх формулювання та розуміння;

3) недосконалість класифікації видів державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, зокрема, залежно від приналежності органів, що його здійснюють, до певної гілки державної влади.

Очевидно, що проблеми адміністративно-правового регулювання державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності в Україні наявні та потребують вирішення, адже їх ігнорування призведе до деструктивних змін в системі реформування державної правової діяльності. Більше того, неорганізованість механізму такого регулювання обумовить зниження ефективності державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності.

Висновки. Таким чином, проведені дослідження основних аспектів та проблемних питань адміністративно-правового регулювання процесів організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності дають підстави стверджувати, що в Україні існують вагомні проблеми забезпечення такого контролю, від вирішення яких залежить стан реформування державної правової діяльності, серед найбільш вагомих із яких є: (1) недостатній рівень законодавчого й нормативно-правового регулювання діяльності інституту державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності; (2) несистематизованість та суперечність норм адміністративно-правового регулювання державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності; (3) недосконалість класифікації видів державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності. На підставі результатів проведеного дослідження встановлено, що правові основи організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності змінилися в період війни росії проти України, що обумовлено масштабними та жорсткими бойовими діями на значних територіях країни, їх анексією та неможливістю здійснення господарської діяльності на тих територіях, що потерпають від збройної агресії. З огляду на зазначене доведена необхідність посилення адміністративно-правового регулювання процесів організації та функціонування державного контролю за суб'єктами підприємницької діяльності, зокрема, на регіональному та місцевому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хомко Л., Кульгавець Х. Правове регулювання підприємницької діяльності : навчальн. посібн. Львів :

ЛьвДУВС, 2016. 424 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/189/1/xomko%20posib.pdf> (дата звернення: 28.08.2024).

2. Сорока Л. Державний нагляд і контроль як основа адміністративно-правового забезпечення та реалізації державних гарантій. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 34(70). № 4. С. 173–177. URL: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2020.4/28>.

3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 07.04.2007 р. зі змінами і доповненнями № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 28.08.2024).

4. Ярема О. Принципи державного контролю (нагляду) в контексті процесуальної діяльності контрольних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 548–551. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/142>.

5. Пунда О. Здійснення адміністративно-правового нагляду та контролю у сфері корпоративних та трудових відносин. *Нове українське право*. 2023. Вип. 3. С. 115–119. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.16>.

6. Bortniak K., Merdova O., Tsomra V., Daraganova N., Mykhailov R. Experience of administrative and legal support for control and supervision. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12(63). P. 289–298. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.27>.

7. Ткаля О. Проблеми та перспективи систематизації адміністративного законодавства України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 139–143. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2019/34.pdf (дата звернення: 28.08.2024).

8. Мішина Н. Адміністративно-правові проблеми державного контролю. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2021. С. 160–165. URL: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.729>.

REFERENCES:

1. Khomko L., Kulhavets H. Legal regulation of entrepreneurial activity: a study guide. Lviv: LvDUVS, 2016. 424 p. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/189/1/xomko%20posib.pdf> [in Ukrainian] (дата звернення: 28.08.2024).

2. Soroka L. State supervision and control as the basis of administrative and legal provision and implementation of state guarantees. *Academic notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: legal sciences*. 2020. Vol. 34(70). No. 4. P. 173–177. <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2020.4/28>

3. On the basic principles of state supervision (control) in the field of economic activity: Law of Ukraine dated 04.07.2007, as amended and supplemented No. 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 28.08.2024).

4. Yarema O. Principles of state control (supervision) in the context of procedural activity of control bodies. *Legal scientific electronic Journal*. 2021. No. 11. P. 548–551. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/142>

5. Punda O. Implementation of administrative and legal supervision and control in the field of corporate and labor relations. *New Ukrainian Law*. 2023. Issue 3. P. 115–119. <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.16>

6. Bortniak K., Merdova O., Tsomra V., Daraganova N., Mykhailov R. Experience of administrative and legal support for control and supervision. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12(63). P. 289–298. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.27>

7. Tkalya O. Problems and prospects of systematization of administrative legislation of Ukraine. *Actual problems of domestic jurisprudence*. 2019. No. 2. P. 139–143. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2019/34.pdf (дата звернення: 28.08.2024).

8. Mishina N. Administrative and legal problems of state control. *Scientific works of the National Academy of Sciences of Ukraine*. 2021. P. 160–165. URL: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.729>

Стаття надійшла до редакції 02.09.2024
The article was received 02 September 2024

СЕКЦІЯ 3 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.91/96-023.11:004.8

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-5-4>

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ У СТВОРЕННІ ПРОФІЛЯ ЗЛОЧИНЦЯ

Стратонов Василь Миколайович,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонського державного університету
stratonov@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7548-0630

Дзюрбель Андрій Дарійович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу
Західноукраїнського національного університету
tayfun.77@ukr.net
orcid.org/0009-0000-1778-8699

***Метою статті** є проведення історичного розвитку формування психологічного, кримінологічного та криміналістичного профілю злочинця, аналізу можливостей використання штучного інтелекту у формуванні профілю правопорушника в сучасних умовах. Надати узагальнення та навести позитивні, а також негативні наслідки використання штучного інтелекту (ШІ), вказати на можливі ризики під час криміналістичного профілювання злочинця, формуванні його як психологічного, так і криміналістичного профілю.*

***Методи.** Методи, які було використано в роботі, дозволили повною мірою досягти поставленої мети. Основу склали такі методи, як логічно-структурний, що дозволило логічно та послідовно викласти науковий матеріал; історико-порівняльний метод надав змогу виокремити в хронологічному історичному порядку розвиток затронутої проблематики, також було використано такі методи як аналіз, синтез, метод логічного узагальнення.*

***Результати.** Наукова робота присвячена методам профілювання злочинців, зокрема з використанням штучного інтелекту (ШІ). Основну увагу приділено криміналістичним та психологічним аспектам, які застосовуються для створення психологічного портрету злочинця. Описано етапи аналізу, включаючи оцінку місця злочину, поведінкові та соціальні риси підозрюваного, його мотиви, а також можливі психічні відхилення.*

В науковій роботі також розглядається історичний розвиток профілювання, починаючи з робіт Чезаре Ломброзо та Ганса Гросса, до сучасних досягнень, таких як інтерв'ювання підозрюваних і географічний аналіз. Значна увага приділена роботам фахівців практиків Роберт Ресслер – видатний профайлер ФБР, який працював разом з Джоном Дугласом, Проаналізовано роботи Девіда Кантера, психолога, засновника так званої «інвестиційної психології». Його дослідження пов'язані з використанням психологічних методів для складання профілю злочинця, включаючи просторовий аналіз поведінки злочинця на місці злочину. Особливий акцент зроблено на застосуванні штучного інтелекту (ШІ), який допомагає аналізувати великі масиви даних, прогнозувати ймовірні місця злочинів та ідентифікувати психологічні риси підозрюваних.

Таким чином, робота підкреслює значний потенціал профілювання для оперативного розслідування злочинів і швидшого виявлення підозрюваних.

***Висновки.** Слідчі повинні використовувати можливості штучного інтелекту (ШІ) лише як допоміжний інструмент і приймати остаточні рішення самостійно.*

Використання штучного інтелекту (ШІ) у криміналістичному профілюванні може значно покращити здатність правоохоронних органів ефективно та точно працювати на різних стадіях кримінального провадження, навіть в процесі підготовки та проведення окремих слідчих дій, особливо допиту, слідчого експерименту та інших негласних слідчих (розшукових) слідчих дій. Використання можливостей штучного інтелекту (ШІ) потребує відповідального та обережного підходу. Тому складання

профілю правопорушника допоможе звузати коло підозрюваних, створить можливості органу розслідування отримати важливі теорії про мотиви та характер злочинця, що може суттєво прискорити розслідування.

Ключові слова: кримінальний профіль, методи профілювання, кримінологія, криміналістика, штучний інтелект.

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND INFORMATION OPPORTUNITIES IN CREATING A PROFILE OF A CRIMINAL

Stratonov Vasyl Mykolayovych,
Doctor of Juridical Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine,
Professor at the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
stratonov@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7548-0630

Dzyurbel Andriy Dariiovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Assistant Professor at the Department of Criminal Law and Procedure
West Ukrainian National University
tayfun.77@ukr.net
orcid.org/0009-0000-1778-8699

The purpose of the article is to carry out the historical development of the formation of the psychological, criminological and forensic profile of the criminal, to analyze the possibilities of using artificial intelligence in the formation of the profile of the offender in modern conditions. A generalization is made and the positive and negative consequences of the use of artificial intelligence (AI) are given, and the possible risks of forensic profiling are indicated.

Methods. The methods used in the work made it possible to fully achieve the set goal. The basis was such methods as logical-structural, which made it possible to present the scientific material logically and consistently, historically comparative, which made it possible to single out in chronological order the development of the affected issues, such methods as analysis, synthesis, and the method of logical generalization were also used.

The results. The scientific work is devoted to methods of profiling criminals using artificial intelligence (AI). The main attention is paid to forensic and psychological aspects, which are used to create a psychological portrait of a criminal. The stages of the analysis are described, including the assessment of the crime scene, the suspect's behavioral and social characteristics, his motives, and possible mental disorders.

The paper also examines the historical development of profiling, from the work of Cesare Lombroso and Hans Gross to modern advances such as suspect interviewing and geographic analysis. Considerable attention is paid to the work of specialist practitioners, Robert Ressler, an outstanding FBI profiler who worked together with John Douglas. The works of David Kanter, a psychologist, the founder of the so-called "investment psychology", are analyzed. His research involves the use of psychological methods for criminal profiling, including spatial analysis of criminal behavior at crime scenes. Special emphasis is placed on the use of artificial intelligence (AI), which helps analyze large data sets, predict likely crime scenes and identify psychological traits of suspects.

Thus, the work highlights the significant potential of profiling for prompt investigation of crimes and faster identification of suspects.

Conclusions. Investigators should use artificial intelligence (AI) capabilities only as a supporting tool and make final decisions on their own.

The use of artificial intelligence (AI) in forensic profiling can significantly improve the ability of law enforcement agencies to work efficiently and accurately at various stages of criminal proceedings, even in the process of preparing and conducting individual investigative actions, especially interrogation, investigative experiment and other covert investigative (detective) investigative actions. Using the capabilities of artificial intelligence (AI) requires a responsible and careful approach. Therefore, compiling a profile of an offender will help to narrow down the circle of suspects, will create opportunities for the investigative body to obtain important theories about the motives and nature of the criminal, which can significantly speed up the investigation.

Key words: criminal profile, profiling methods, criminology, criminology, artificial intelligence.

Вступ. Психологічний профіль злочинця – це метод оцінки особистісних та поведінкових рис невідомого злочинця на основі аналізу його злочинної діяльності. Цей процес активно застосовується у кримінології,

судовій психології та оперативній роботі для допомоги у розслідуванні та пошуку підозрюваних.

Криміналістичне профілювання злочинців розвивалося завдяки дослідженням кількох

видатних вчених і практиків, які зробили значний внесок у його становлення та розвиток. Деякі з найвідоміших постатей у цій галузі почали працювати починаючи ще з вісімнадцятого століття, хоча можливо і раніше, але, на жаль, у авторів немає фактичних даних, які б підтверджували або спростовували дану думку.

Мета статті визначена її назвою і пов'язана з вивченням історичного розвитку формування психологічного, кримінологічного та криміналістичного профілю злочинця, аналізу можливостей використання штучного інтелекту під час формування криміналістичного профілю злочинця. Мета – визначити позитивні, а також негативні наслідки використання штучного інтелекту (ШІ) та вказати на можливі ризики рід час криміналістичного профілювання.

1. Генеза розвитку та формування профілю злочинця

Перші спроби складання психологічних портретів пов'язані з роботами італійського криміналіста *Чезаре Ломброзо*, який намагався виявити фізіологічні ознаки, характерні для злочинців. Однак його теорії мали ряд суперечливих моментів і з часом були відкинуті (Гомберг, 1911; Демченко, 1912; Закревський, 1893; Марголін, 1910) *Ганс Гросс* – австрійський юрист, один із засновників криміналістики. Він вважається одним із перших, хто систематизував методи дослідження злочинців, надаючи значення їхнім психологічним особливостям і поведінковим характеристикам (Ганс Гросс, 1898). *Джон Дуглас* – американський спеціаліст з профілювання ФБР, один із піонерів у створенні психологічних портретів серійних вбивць і сексуальних злочинців. Він та його колеги проводили інтерв'ю із серійними вбивцями та аналізували їхню поведінку, що лягло в основу сучасного кримінального профілювання (Джон Дуглас, 1995). *Роберт Ресслер* – ще один видатний профайлер ФБР, який працював разом з Джоном Дугласом. Він запропонував термін «серійний вбивця» і допомагав розробляти моделі для визначення психологічних характеристик злочинців (Ресслер, 2013; Пісторіус, 2012]. *Девід Кантер* – британський психолог, засновник так званої «інвестиційної психології». Його дослідження пов'язані з використанням психологічних методів для складання профілю злочинця, включаючи просторовий аналіз поведінки злочинця на місці злочину (Кантер, 2004]. *Гервік Клеклі* – американський психіатр, який вивчав психопатію. Його праця «Маска нормальності» стала фундаментальною для розуміння психопатії, що часто зустрічається серед серійних злочинців і маніпуляторів (Хоткіс, 2003). *Пол Бріттон* – британський клінічний психолог, який брав участь у створенні психологічних профілів у резонансних кримінальних справах у Великій Британії, зокрема серійних убивств. Він використовував методи глибокого аналізу особистості та поведінки злочинців (Бріттон, 1998).

Ці вчені заклали основи для сучасного профілювання, яке використовує не лише психологічні знання, а й криміналістичні дані

для прогнозування характеристик невідомого злочинця та допомоги у його виявленні.

2. Складові профілювання особи злочинця

В основі профілювання лежать знання про типи особистостей, мотивацію злочинців та закономірності злочинної поведінки. Такий процес здійснюється за такими складовими, а саме профіль злочинця включає:

1. Аналіз місця злочину:

1) тип злочину;

2) оцінюється характер насильства, використані методи та наявність підготовки;

3) психологічні сліди: такі, як сліди агресії, садизму, маніпуляції.

Ступінь організації: це може бути індикатором рівня інтелекту злочинця та його досвіду.

2. Поведінкові показники:

1) ризики, на які йде злочинець: наприклад, напади на публічних місцях вказують на зухвалість чи необережність;

2) вибір жертв: вік, стать та соціальний стан жертви можуть вказувати на мотиви та переваги злочинця.

Сексуальні чи емоційні ознаки: іноді у злочині виражені емоційні чи сексуальні імпульси, що дозволяє припускати конкретні мотиви та психологічні стани.

3. Соціальні та демографічні риси:

1) вік, стать, національність, професія: демографічні дані допомагають звужити коло підозрюваних.

Сімейний стан та оточення: може вказувати на приховану ворожість, комплекси або психологічну травму.

4. Мотиви злочинця:

1) сексуальні мотиви: часто пов'язані з пригніченими бажаннями, травмами, психопатією;

2) матеріальні мотиви: жадібність чи фінансові проблеми;

3) помста чи ревності: зазвичай вказують на персональні конфлікти.

Психічні захворювання: іноді мотиви не усвідомлюються самим злочинцем.

5. Психологічні характеристики:

1) тип особистості: профілювання допомагає визначити наявність нарцисичних, антисоціальних чи шизоїдних рис.

Ступінь емпатії та контрольованості агресії: допомагає зрозуміти, наскільки злочинець здатний виявляти насильство, не відчуваючи жалю. Когнітивні можливості: рівень інтелекту може визначати, наскільки ретельно злочинець планує дії.

6. Сутнісні характеристики поведінки:

1) ритм і частота злочинів: деякі злочинці діють за одним і тим самим сценарієм;

2) символічні дії: ритуали чи особливі ознаки злочинів можуть свідчити про наявність у злочинця певних фантазій чи порушень психіки.

3. Методи криміналістичного профілювання особи (переваги та недоліки)

У процесі профілювання використовують різні підходи для визначення психологічних, поведінкових і соціальних характеристик злочинця на основі аналізу його дій та особливостей злочину. Основні методи профілювання включають такі підходи: *Метод дедуктивного*

профілювання: базується на аналізі місця злочину та конкретних фактів кожного випадку, а також на логічних висновках, зроблених на основі цих фактів. Слідчий спочатку аналізує всі доступні дані (місце злочину, спосіб його вчинення, поведінку злочинця на місці) і, виходячи з цих деталей, формулює висновки про його психологічні особливості, мотиви і можливу особистість. *Переваги*: індивідуальний підхід до кожного випадку, що робить цей метод точнішим у складних випадках. *Недоліки*: метод вимагає високої кваліфікації та великого досвіду слідчого. *Метод індуктивного профілювання* використовує узагальнені статистичні дані на основі профілів схожих злочинців і методів вчинення злочину. Із залученням статистики попередніх справ індуктивно профілювання формулює характеристики ймовірного злочинця, наприклад, вік, стать, соціальний статус, схильність до певних поведінкових патернів. *Переваги*: швидкість складання профілю завдяки використанню типових моделей. *Недоліки*: обмежена точність через орієнтацію на середньостатистичні дані, що може бути неактуальним для унікальних випадків. *Метод географічного профілювання* базується на аналізі географічного розташування злочинців для визначення місця проживання або роботи злочинця, його зон комфорту і можливих маршрутів пересування. *Географічне профілювання* враховує закономірності, наприклад, радіус діяльності злочинця і характерні місця, що можуть бути для нього зручними чи звичними. *Переваги*: дозволяє звзвити область пошуку злочинця і передбачити його майбутні місця появи. *Недоліки*: залежить від якості географічних даних та може бути непридатним для злочинців, які не мають стабільного місця проживання або часто переміщуються. *Клінічний метод (психоаналіз)* використовується переважно психологами і базується на аналізі особистісних особливостей та психічного стану злочинця. Цей метод використовує знання про психопатологічні риси, які можуть пояснити мотиви та причини скоєння злочину, зокрема у випадках серійних злочинців. *Переваги*: дозволяє глибоко зрозуміти психологічні аспекти особистості злочинця. *Недоліки*: вимагає великого обсягу інформації про особистість злочинця, що не завжди доступно на початкових етапах розслідування. *Аналіз способу дій (модус операнді) та підпису (почерку) злочинця*. *Модус операнді* – це стійкий метод або шаблон дій, якого злочинець дотримується. Він може змінюватися з часом, але відображає його основні принципи. *Підпис (почерк) злочинця* – це особлива деталь або елемент, який злочинець залишає на місці злочину, часто підсвідомо, і який не змінюється. Почерк часто відображає глибокі психологічні потреби або риси особистості, як-от прагнення влади, контролю або помсти. *Переваги*: дозволяє визначити не тільки особливості конкретного злочину, але й виділити серійного злочинця за його впізнаваними діями. *Недоліки*: не всі злочинці мають стійкий підпис або модус операнді, особливо якщо вони діють імпульсивно. *Метод профілювання на основі аналізу поведінкових*

моделей (Behavioral Evidence Analysis, BEA) – комплексний метод, який використовує дані з місця злочину, поведінкові докази, психологічні особливості, свідчення та соціальні характеристики для складання повного профілю. Метод BEA вимагає ретельного аналізу кожного елемента злочину та дій злочинця до, під час і після його вчинення. *Переваги*: висока точність та індивідуальний підхід до кожного злочину. *Недоліки*: потребує великої кількості даних і ретельної уваги до деталей.

Також використовуються методи профілювання, а саме:

1) криміналістичний аналіз: аналіз даних про попередні злочини подібного типу;

2) інтерв'ювання та тестування: вивчення психологічних характеристик за допомогою інтерв'ю з підозрюваними особами, та особами які раніше були засуджені за аналогічні злочини.

Використання баз даних: робота з архівами, включаючи ДНК-аналітику, дані мобільних телефонів, камер спостереження.

Кожен із методів профілювання має свої переваги і обмеження, тому їх часто комбінують, щоб отримати максимально точний портрет злочинця та допомогти слідчим у розслідуванні.

4. Криміналістичне профілювання в системі криміналістичної характеристики

Важливу роль в процесі формування криміналістичної характеристики займає профілювання, оскільки це сукупність ознак та обставин, які дозволяють всебічно зрозуміти особливості певного типу злочину, що полегшує розкриття та розслідування правопорушення. Формування криміналістичної характеристики здійснюється шляхом аналізу типових ознак та закономірностей у вчиненні злочинів. До основних елементів криміналістичної характеристики відносимо *обстановку злочину, час і місце*: коли і де було скоєно злочин. Ці фактори можуть вказувати на типові риси поведінки злочинця. *Спосіб проникнення*: аналіз того, як злочинець потрапив на місце злочину (наприклад, злам замка, проникнення через вікно тощо). *взаємодія з місцем події*: як злочинець себе поведив на місці (чи залишив сліди, чи намагався їх приховати). *Предмет посягання*: це об'єкт, на який спрямоване посягання (майно, життя, здоров'я тощо). Характеристика предмета може свідчити про мотиви злочинця (наприклад, крадіжка цінних речей свідчить про матеріальний мотив). *Вартість, унікальність або значущість об'єкта*: наприклад, викрадення дорогих прикрас, автомобіля, інформації. *Спосіб вчинення злочину*: це порядок дій, які здійснює злочинець для досягнення своєї мети. Включає планування, вибір знаряддя, а також сам процес. *Рівень організованості*: вказує на рівень підготовки, наявність досвіду, можливий інтелектуальний рівень злочинця. *Сліди на місці злочину*: залишені злочинцем відбитки пальців, знаряддя злочину, сліди взуття тощо. *Мотиви злочину*: знання мотивів допомагає зрозуміти психологічні особливості злочинця. Мотиви можуть бути різними: матеріальна вигода, помста, заздрість, ревності, задоволення агресивних

імпульсів. *Типовість мотивів для конкретного злочину*: наприклад, у корисливих злочинах часто фігурує матеріальна вигода, у насильницьких – особиста неприязнь або бажання домінувати. *Суб'єкт злочину*: характеристика передбачуваного злочинця: вік, стать, психологічний профіль, професійні навички. Для цього аналізується характер злочину, його складність, типова поведінка. *Пов'язаність з жертвою або місцем злочину*: наприклад, у випадках домашнього насильства злочинець часто знайомий з жертвою. *Сліди злочину*: матеріальні сліди: відбитки пальців, волосся, ДНК, сліди знаряддя тощо. Психологічні сліди: емоційний фон, який злочинець залишає на місці злочину (наприклад, особлива жорстокість або ритуальні дії).

Процедура формування криміналістичної характеристики:

1. *Аналіз матеріалів справи*: уважне вивчення доказів, свідчень, звітів експертів, показів свідків.

2. *Вивчення аналогічних злочинів*: аналіз схожих випадків, щоб виявити загальні закономірності.

3. *Класифікація і систематизація даних*: виділення типових ознак, на основі яких формується загальна характеристика.

4. *Розробка версій*: на основі зібраних даних слідчі створюють версії щодо мотивів, способу і можливих підозрюваних.

5. *Використання експертів*: консультація з криміналістами, психологами, експертами з різних областей, які можуть надати інформацію щодо специфіки злочину.

Значення криміналістичної характеристики

Правильно складена криміналістична характеристика допомагає ефективніше розслідувати злочини, визначати коло підозрюваних, виявляти важливі сліди та встановлювати психологічний портрет злочинця. Це особливо важливо для розкриття серійних злочинів, де виявлення закономірностей у діях злочинця може допомогти запобігти наступним правопорушенням.

5. Використання сучасних технологій та штучного інтелекту у формуванні профіля злочинця

Сучасні алгоритми штучного інтелекту дозволяють автоматично аналізувати великі обсяги даних про схожі злочини, надаючи точні рекомендації та передбачення.

Штучний інтелект (ШІ) пропонує значні можливості для вдосконалення процесу криміналістичного профілювання злочинців. Використання алгоритмів машинного навчання, обробки природної мови та комп'ютерного зору може підвищити точність і ефективність профілювання за рахунок обробки великих обсягів даних та виявлення прихованих закономірностей. Ось як ШІ може допомогти у цьому процесі:

1. *Аналіз великих масивів даних*

• ШІ може обробляти величезні масиви кримінальних даних (наприклад, кримінальні записи, звіти, судові справи), знаходячи патерни, які важко або неможливо виявити людині.

• Алгоритми машинного навчання можуть виявити специфічні поведінкові

шаблони для конкретних типів злочинів (наприклад, серійні вбивства, сексуальні злочини, крадіжки), що дає можливість виявити нові закономірності та покращити методику складання психологічних портретів злочинців.

2. *Обробка природної мови (NLP) для аналізу текстів*

• NLP дозволяє аналізувати тексти, такі як показання свідків, повідомлення злочинців, стенограми допитів або їхні записи в соціальних мережах. ШІ може знаходити приховані сигнали у виборі слів, синтаксисі, емоціях або навіть тоні тексту.

• Моделі NLP також можуть використовуватися для автоматичного створення та оновлення профілів злочинців на основі нових даних.

3. *Прогнозування місць можливих злочинів (геопросторовий аналіз)*

• ШІ здатен аналізувати просторові та часові дані щодо місць скоєння злочинів, що дозволяє передбачати, де можуть статися нові напади. З допомогою алгоритмів ШІ можливо виявити закономірності та потенційні місця появи злочинців.

• Моделі географічного профілювання можуть аналізувати типові маршрути та відстань між місцями злочину, щоб скласти карту потенційних зон ризику.

4. *Ідентифікація психопатичних рис та емоційного стану*

• Комп'ютерний зір у поєднанні з машинним навчанням може аналізувати міміку, жести, рухи очей злочинців, що може допомогти виявити ознаки обману, маніпулятивної поведінки чи агресії.

• Також ШІ може аналізувати аудіозаписи та визначати емоційний стан людини, що корисно під час допитів або аналізу телефонних розмов підозрюваних.

5. *Створення персоналізованих моделей злочинців*

• ШІ може автоматично створювати індивідуальні профілі, комбінуючи психологічні, соціальні та поведінкові фактори для кожного підозрюваного. Це дозволяє правоохоронцям швидко отримувати доступ до структурованої інформації про ймовірного злочинця та передбачати його дії.

6. *Підтримка слідчих у реальному часі*

• ШІ може допомогти слідчим шляхом автоматичного зведення даних із різних джерел (наприклад, соцмережі, кримінальні бази даних, інформація з камер спостереження), надаючи аналітичну інформацію в режимі реального часу. Це може бути корисним для оперативного прийняття рішень та коригування планів розслідування.

7. *Виявлення потенційних злочинців за поведінковими особливостями*

• Системи ШІ можуть бути використані для моніторингу підозрілих дій у місцях підвищеного ризику (наприклад, в аеропортах або на вокзалах), що може допомогти виявити потенційних злочинців на ранніх етапах.

Висновки. Попри значні можливості, використання ШІ в криміналістичному профілюванні потребує дотримання етичних стандартів і забезпечення прав людини. Основними ризиками є:

- *Потенційна упередженість алгоритмів*, яка може виникнути через навчання на даних, що містять расову, етнічну чи соціальну дискримінацію.

- *Конфіденційність особистих даних* – необхідно чітко регламентувати, які дані можна використовувати для навчання моделей ШІ та у яких цілях.

- *Залежність від ШІ-рекомендацій* – слідчі повинні використовувати ШІ лише як допоміжний інструмент і приймати остаточні рішення самостійно.

Використання ШІ у криміналістичному профілюванні може значно покращити здатність правоохоронних органів ефективно та точно працювати з розслідуваннями, хоча потребує відповідального та обережного підходу.

Таким чином, профілювання злочинця допомагає звузити коло підозрюваних, створює можливості отримати слідству важливі теорії про мотиви та характер злочинця, що може суттєво прискорити розслідування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гомберг Б. Досвід викладу основних засад етіології злочину: Ч. 1 / Б. Гомберг. Київ : тип. 2 арт., 1911.

2. Демченко Г. В. Ц. Ломброзо та його значення для науки кримінального права. Київ, 1912.

3. Закревський І. П. Про навчання кримінально-антропологічної школи: критичний нарис. Харків : тип. Адольфа Дарре, 1893. 233 с.

4. Марголін А. Д. Роль і значення Ломброзо в еволюції понять про злочин та покарання. Київ : Друкарня С. Г. Слюсаревського, 1910. 20 с.

5. Гросс, Ганс. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Киев : «Центр учебной литературы», 2021. 1080 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/rukovodstvo-dlya-sudebnykh-sledovateley-kak-sistema-kriminalistiki.pdf> (дата звернення: 26.10.2024).

6. Дуглас Д., Олшейкер М. Как определить серийного убийцу. Из опыта сотрудника ФБР. Алгоритм, 2016. 365 с. (Анатомия преступлений). ISBN 978-5-906-842-46-6.

7. "Рождение современного уголовного профилирования". Психология сегодня. Получено 22 августа 2019 г. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/wicked-deeds/201505/the-birth-modern-day-criminal-profiling> ^.

8. Писториус, Мики (2012) *Pоймай мне убийцу*. Penguin UK, 209 с.

9. *Canter D. Offender Profiling and Investigative Psychology* (англ.). *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling* : journal. 2004. January (vol. 1). P. 15. doi:10.1002/jip.7.

10. Hotchkiss, Sandy; Masterson, James F. (2003). *Why Is It Always About You? : The Seven Deadly Sins of Narcissism*. New York : Free Press. ISBN 0-7432-1428-5.

11. *Профіль вбивці – ефектний метод успіху британського кримінального психолога Пола Бриттона*. Econ Verlag, Мюнхен, 1998, ISBN 3-430-11564-7.

REFERENCES:

1. Homberg B. Experience of presenting the basic principles of the etiology of crime: Part 1 / B. Homberg. Kyiv: type. 2 art., 1911.

2. Demchenko H. V. Ts Lombroso and its significance for the science of criminal law / G. V. Demchenko. Kyiv, 1912.

3. Zakrevskiy I.P. About education of the criminal anthropological school: a critical essay / I.P. Zakrevskiy. Kharkiv: type. Adolphe Darre, 1893. 233 p.

4. Margolin A. D. The role and significance of Lombroso in the evolution of the concepts of crime and punishment. Kyiv: S. G. Sliusarevsky Printing House, 1910. 20 p.

5. Gross, Hans Guide for forensic investigators as a system of criminalistics. / Hans Gross. Kyiv: "Center for Educational Literature", 2021. 1080 p. URL: <https://jurkniga.ua/contents/rukovodstvo-dlya-sudebnykh-sledovateley-kak-sistema-kriminalistiki.pdf>

6. Douglas D., Olshaker M. How to identify a serial killer. From the experience of an FBI employee. Algorithm, 2016. 365 p. (Anatomy of a criminal). ISBN 978-5-906-842-46-6.

7. "Birth of modern criminal profiling". Psychology today. Retrieved August 22, 2019. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/wicked-deeds/201505/the-birth-modern-day-criminal-profiling>

8. Pistorius, Myky (2012) *Catch me the murderer*. Penguin UK, 209 p.

9. *Canter D. Offender Profiling and Investigative Psychology* (English) // *Journal of Investigative Psychology & Offender Profiling*: journal. 2004. January (vol. 1). P. 15. doi:10.1002/jip.7.

10. Hotchkiss, Sandy; Masterson, James F. (2003). *Why Is It Always About You? : The Seven Deadly Sins of Narcissism*. New York: Free Press. ISBN 0-7432-1428-5.

11. *The profile of the killer is the effective method of success of the British criminal psychologist Paul Britton*. Econ Verlag, Munich, 1998, ISBN 3-430-11564-7.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2024

The article was received 01 November 2024

СЕКЦІЯ 4 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 340.131:342.56(477)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-5-5>

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ: МІСЦЕ ТА РОЛЬ У ПОБУДОВІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Цуркан-Сайфуліна Юлія Василівна,
докторка юридичних наук, професорка,
заступниця директора з наукової роботи
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
saifulina1001@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3125-4655

Бевцик Алла Василівна,
завідувачка канцелярії
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
bevtsik11alla@gmail.com

У даній статті **поставлено за мету** дослідження суті, місця та ролі судової влади в Україні у побудові правової держави в умовах сьогодення. Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів, **використано таку сукупність методів**: загально-наукові методи, формально-юридичний метод, системний підхід. **Результати та висновки такої діяльності**. У статті зроблено аналіз питання щодо місця та ролі судової влади в Україні у побудові правової держави в умовах сьогодення. Вказано, що цілком виважено і справедливо шлях, який обрала Україна для свого майбутнього, пов'язаний з цивілізованим світом, а отже наша держава має стати дійсно демократичною, соціальною і правовою. Для цього, вочевидь, усі гілки влади, мають прикласти максимум зусиль, аби зреалізувати поставлену мету. Проаналізовано наукові підходи до розуміння правової держави, її історичні корені та сучасні підходи у розширенні змістовного наповнення, елементний склад, чинники, що сприяють позитивному поступу у формуванні сприятливого правового поля розвитку цієї царини. Підкреслено, що у контексті побудови правової держави вагома роль відводиться судовій владі, адже саме їй максимально визначено завдання щодо захисту права, недопущення порушення прав і свобод людини і громадянина, а у випадку таких порушень – негайного їх відновлення.

Наголошено, що нинішній період для України є досить складним і напруженим, адже, передусім, пов'язаний з протидією зовнішньому ворогу, який намагається усіма зусиллями відібрати у нас суверенітет, незалежність, цілісність і недоторканність. Натомість підкреслено, що це є не єдиним випробуванням для нашої держави, оскільки в українському суспільстві виникає багато інших загроз та викликів, пов'язаних, зокрема, з дотриманням прав і свобод людини і громадянина. На жаль, хоча судова гілка влади намагалась здійснити певні системні трансформаційні процеси, однак досягти позитивного результату до нині ще не вдалося.

Встановлено, що попри все судова гілка влади в особі її органів спрямовує свою діяльність на здійснення позитивних реформ у системі правосуддя, формування професійного, якісного суддівського ядра, позбавленого негативних якостей, відвертого потурання права, зокрема корупційної складової. Саме така позиція говорить про те, що судова влада, по суті, займає важливе місце у побудові правової держави, і, вочевидь, її роль у цьому процесі важко переоцінити.

Ключові слова: правова держава, судова влада, система судових органів, правосуддя, професійне ядро суддів, протидія корупції, суддівська незалежність, право.

THE JUDICIARY IN UKRAINE: PLACE AND ROLE IN BUILDING THE RULE OF LAW IN TODAY'S CONDITIONS

Tsurkan-Saifulina Yulia Vasylivna,
 Doctor of Juridical Sciences, Professor,
 Deputy director for scientific work
 Chernivtsi Law Institute of the National University "Odesa Law Academy"
 saifulina1001@gmail.com
 orcid.org/0000-0003-3125-4655

Bevtsyk Alla Vasylivna,
 Head of the Office
 Chernivtsi Law Institute of the National University "Odesa Law Academy"
 bevtsik11alla@gmail.com

This article aims to study the essence, place and role of the judiciary in Ukraine in the construction of the rule of law in today's conditions. In order to achieve the declared goal and obtain appropriate results, the following set of methods was used: general scientific methods, formal legal method, systematic approach. Results and conclusions of such activities. The article analyzes the question of the place and role of the judiciary in Ukraine in the construction of the rule of law in today's conditions. It is indicated that the path that Ukraine has chosen for its future is quite balanced and fair; it is connected with the civilized world, and therefore our state should become truly democratic, social and legal. For this, obviously, all branches of government should make maximum efforts to realize the set goal. Scientific approaches to understanding the rule of law, its historical roots and modern approaches to expanded content, elemental composition, factors contributing to positive progress in the formation of a favorable legal field for the development of this area are analyzed. It is emphasized that in the context of building a legal state, the judicial power is of great importance, because it is the task of protecting the law, preventing violations of the rights and freedoms of people and citizens, and in the case of such violations, their immediate restoration.

It was emphasized that the current period is quite difficult and stressful for Ukraine, because, first of all, it is connected with the opposition to the external enemy, which is trying with all its efforts to take away our sovereignty, independence, integrity and inviolability. Instead, it was emphasized that this is not the only test for our state, as there are many other threats and challenges in Ukrainian society, related, in particular, to the observance of human and citizen rights and freedoms. Unfortunately, although the judicial branch of government has tried to implement certain systemic transformational processes, it has not yet been possible to achieve a positive result.

It has been established that, despite everything, the judicial branch of government, represented by its bodies, directs its activities to the implementation of positive reforms in the justice system, the formation of a professional, high-quality judicial core, devoid of negative qualities, frank indulgence of the law, in particular, the corruption component. Such a position suggests that the judicial power, in fact, occupies an important place in the construction of the rule of law and, obviously, its role in this process is difficult to overestimate.

Key words: rule of law, judicial power, system of judicial bodies, justice, professional core of judges, anti-corruption, judicial independence, law.

Вступ. Шлях, який обрала Україна для свого майбутнього, пов'язаний з цивілізованим світом, а отже, наша держава має стати дійсно демократичною, соціальною і правовою. Для цього, вочевидь, усі гілки влади мають прикласти максимум зусиль, аби реалізувати поставлену мету. У контексті побудови правової держави вагоме значення відводиться судовій владі, адже саме їй максимально визначено завдання щодо захисту права, недопущення порушення прав і свобод людини і громадянина, а у випадку таких порушень – негайного їх відновлення.

З огляду на те, що сьогодні Україна бореться за свій суверенітет, незалежність, цілісність і недоторканність, в українському суспільстві виникає багато інших загроз та викликів, пов'язаних, зокрема з дотриманням прав і свобод людини і громадянина. На жаль, хоча судова гілка влади намагалась

здійснити певні системні трансформаційні процеси, однак досягти позитивного результату ще не вдалося. Отож такий стан справ зумовлює потребу у науковому пошуку раціонального розуміння судової влади у процесі побудови правової держави в Україні.

Стан дослідження проблеми. Наукова спільнота України тривалий період часу розробляє різноманітні аспекти правової держави, а також місця у її побудові різних гілок влади. Безперечно, що усі гілки влади, які закріплені у Конституції України, відіграють у цьому процесі надзвичайно важливу роль. Однак в умовах сьогодення особлива увага приділяється судовій владі, і її значення для розбудови правової держави стало предметом наукового пошуку багатьох вчених, з-поміж яких: В.Б. Авер'янов, Д.М. Белов, Ю.М. Бисага, А.Л. Борко, І.С. Гриценко, І.М. Жаровська, Р.В. Ігонін,

М.С. Кельман, С.В. Ківалов, В.Б. Ковальчук, М.І. Козюбра, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, М.В. Кравчук, Р.О. Куйбіда, В.С. Макарчук, О.Г. Мурашин, М.А. Погорецький, Д.В. Приймаченко, С.В. Прилуцький, П.М. Рабинович, А.О. Селіванов, С.Г. Стеценко, М.І. Хавронюк, І.М. Шопіна та багато інших.

Мета статті полягає у з'ясуванні суті, місця та ролі судової влади в Україні у побудові правової держави в умовах сьогодення.

Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів використано таку сукупність методів: загально-наукові методи, формально-юридичний метод, системний підхід.

1. Поняття та зміст правової держави

Розглядаючи питання місця та ролі судової влади в Україні у побудові правової держави в умовах сьогодення, доцільно зосередити увагу на деяких поглядах вчених стосовно самої суті правової держави. Так, необхідно підкреслити, що доктрина правової держави не є новою, оскільки її розробка та формування має глибоке історичне коріння. Наукові джерела містять ідеї та елементи правової держави, які розроблені філософами та мислителями давнини. Протагору, Сократу, Аристотелю, Марку Тулію Цицерону, Ф. Аквінському, І. Канту, К. Т. Велькеру, Р. Молю, Дж. Локку, Ш.-Л. Монтеск'є, Г. В. Ф. Гегелю та ін. належать основоположні думки про правову державу.

Варто зауважити, що приймаючи Конституцію України, законодавець чітко визначив, що наша держава має розвиватись таким шляхом, який передбачає її рух на основі принципу верховенства права та законності, що становлять основні засади правової держави.

Розглядаючи питання теорій правової держави, Р.М. Лящук та О.В. Цукан вказують, що багато вчених визначають верховенство права як наслідок взаємовідносин між правом і державою. А отже, на думку авторів, у цьому контексті будь-яку державу можна назвати правовою. Це пов'язане з тим, що державні суб'єкти не можуть функціонувати без правил, норм поведінки та певних повноважень органів державної влади. Саме тому, підкреслюють дослідники, правова держава, насамперед, характеризується верховенством права в суспільстві, тобто верховенство права поширюється не лише на пересічних громадян, а й на державних службовців та посадових осіб, від дрібних органів місцевого самоврядування до глави держави (Лящук Р. М., Цукан О.В.. 2023: 29).

Окрім того, Р.М. Лящук та О.В. Цукан, наголошують, що сьогодні верховенство права також означає, що міжнародне право має пріоритет над національним, якщо держава підписала і ратифікувала відповідні правові акти, а національне законодавство відповідає загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права. Виходячи з цього, можна сказати, що рівність громадян та їх об'єднань у державі гарантується лише тоді, коли існує розвинена правова система (Лящук Р.М., Цукан О.В.. 2023: 29). Варто зауважити, що ця теза доволі обґрунтована і актуальна в кон-

тексті імплементаційних процесів, пов'язаних з євроінтеграцією.

На думку П. Вовка, «сучасний зміст поняття «правова держава» повинен включати не лише чинні засади функціонування органів влади, а й прогресивні напрями розвитку суспільних відносин зі справедливим, правовим і гуманним суспільним ладом у державі» (Вовк П.2020: 20).

Проводячи аналіз поглядів науковців на розуміння категорії «правова держава», дослідник вказує на такі особливості у цій площині:

1) відсутність єдиного змісту щодо наповнення категорії «правова держава»;

2) модернізація поняття «правова держава» у вітчизняними правничою наукою з урахуванням загальноновідомих основ правової держави.

Враховуючи зауважене, П. Вовк висловлює думку, що «правова держава як сучасна форма діяльності державної влади – це управлінсько-правова форма організації та діяльності публічних органів влади й суспільства, цінністю якої є людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та інші права і свободи, що забезпечуються через взаємозв'язану діяльність усіх гілок влади на засадах верховенства права» (Вовк П.2020: 20).

Окремі міркування стосовно правової держави висловлюють Л.П. Самофалов, О.Л. Самофалов та Д.М. Шевченко. Так, на їхню думку, правова держава виступає важливим чинником розвитку громадянського суспільства та характеризується як «визначена ідея, концепція, теорія (а зараз і відповідна практика), має тривалу історію становлення» (Самофалов Л.П., Самофалов О.Л., Шевченко Д.М. 2016: 192).

2. Судова система як один із критеріїв правової держави

Натомість А.О. Рибалкін, Ю.О. Сєдих вважають, що у процесі розбудови правової держави одним з найголовніших критеріїв є «створення прозорої, некорумпованої та ефективною судової влади, оскільки від зазначених критеріїв залежить якісний захист прав і свобод людини і громадянина. Нині перед нами постає питання у зміні та впровадженні нової судової системи та реформування окремих інститутів, тому що без цього не може існувати демократична держава» (Рибалкін А.О., Сєдих Ю.О. 2021: 335).

Досить слушно зауважує О.Б. Северінова, що в науці відсутній єдиний підхід до визначення поняття «судова влада». У юридичній літературі пропонується виділяти три підходи щодо розуміння судової влади: перший представляють дослідники, які є прихильниками інституційного або організаційного підходу, який пов'язаний з характеристикою судової системи, принципами її організації, та визначають судову владу як сукупність судових органів і установ, що здійснюють правосуддя. Другий підхід отримав назву функціонального, адже його прихильники схильні ототожнювати судову владу з її функцією – правосуддям. За ним судова влада уявляється як сукупність повноважень суду зі здійснення правосуддя,

тобто діяльність суду з розгляду та вирішення справ у визначеній законом процесуальній формі. Третій підхід – організаційно-функціональний (змішаний) – є комбінуванням двох попередніх і визначає судову владу як систему створених згідно з законом судових органів, наділених виключними повноваженнями з розгляду та вирішення у визначеній законом процесуальній формі юридично значимих справ, що мають юридичні наслідки (Северінова О.Б. 2023: 17).

Вочевидь обґрунтованою є теза О.С. Бакумова, який зауважує, що «відповідно до установлених у новітній правовій доктрині підходів саме в сучасній державі суд, згідно із національними конституціями та актами міжнародного права, виступає носієм судової влади, здійснюваною у формі правосуддя. Це, відповідно, потребує належної правової організації його діяльності відповідно до вимог права, зокрема відповідності стандартам правової державності» (Бакумов О.С. 2019: 47).

Необхідно звернути також увагу на окремі думки, Д.М. Белова та О.А. Придачук, які акцентують на тому, що судова влада відіграє важливе значення в механізмі стримувань і противаг. При цьому вчені наголошують, що роль судової влади яскраво прослідковується тоді, коли органи судової влади побудовані на основоположних, засадничих принципах і їх діяльність відбувається чітко з дотриманням цих засад.

Науковці вважає, що «саме справедливий закон є втіленням ідеї рівної для всіх свободи – робити все, що не обмежує свободи інших і не завдає шкоди, а також те, що не заборонене законом. Ідея справедливості реалізується насамперед через нормативне закріплення права на справедливий судовий розгляд. Це право встановлене і на національному, і на міжнародному рівнях. Зважаючи на близькість понять «право» і «правосуддя», у процесі розгляду судової справи мають місце пошуки права, а результат цього розгляду втілюється у конкретному рішенні суду» (Белов Д. М., Придачук О. А. 2023: 535).

Водночас згадуваний нами О.С. Бакумов висловлює твердження про те, що «розуміння держави як правової організації публічно-владної сили постає головною ідеєю правової державності. Образ богині Феміди з пов'язкою на очах, мечем і терезами правосуддя в руках відображає єднання сили та права, символізуючи обов'язковість дотримання правопорядку для всіх. Цей стародавній образ правосуддя демонструє не лише символіку справедливого суду як спеціального органу, а й ідею справедливої державності. Правосуддя (юстиція) – це об'єктивно обґрунтоване судження, що стосується не тільки судових спорів, а й усіх справ державного життя» (Бакумов О.С. 2019: 47).

Важливими критеріями правової держави є:

- 1) верховенство права та правових законів;
- 2) належна організація системи державної влади;
- 3) розподіл завдань, функцій та повноважень різних органів і визначення порядку їх взаємовідносин (Бакумов О.С. 2019: 47).

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що судова влада є тією складовою державної влади, на яку покладаються вагомі завдання у контексті побудови України як правової, демократичної та соціальної держави – побудови такої держави, що за основу своєї діяльності бере кращі традиції цивілізованих сталих демократій, які вважають еталоном правових держав. Безумовно, спрямовуючи свою діяльність у руслі розвитку таких держав, Україна має досить детально аналізувати практику судової системи, особливо це має стосуватись системи судових органів, практики відправлення правосуддя, і що не менш важливо, – питань, які стосуються навчання суддівського корпусу, створення органів, які слідкують за процедурою призначення на посаду судді та їхнім кар'єрним ростом, зокрема у контексті відповідності таких осіб, займаним посадам, відсутності у їхній практиці корупційної складової тощо. Добросесність, справедливість, неупередженість та інші чесноти судді – це є ключ до побудови правової держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ляшук Р.М., Цукан О.В. Теорія правової держави та специфіка її втілення у сучасному українському суспільстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 28–30.
2. Вовк П. Правова держава: вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. *Юридичний вісник*. 2020. № 1. С. 19–23.
3. Самофалов Л.П., Самофалов О.Л., Шевченко Д.М. Правова держава як фактор розвитку громадянського суспільства. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(12). С. 189–197.
4. Рибалкін А.О., Сєдих Ю.О. Система судової влади в Україні та її роль у розбудові правової держави. *Молодий вчений*. 2021. № 5(93). травень. С. 334–337.
5. Северінова О.Б. Роль судової влади у правовій державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 16–20.
6. Бакумов О.С. Судова влада в системі відповідальності української держави: конституційно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42. Т. 1. С. 46–53.
7. Белов Д.М., Придачук О.А. Місце та роль судової влади в системі органів державної влади: реалізація принципу народовладдя. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 1. С. 535–540.

REFERENCES:

1. Lishchuk R. M., Tsukan O.V. Teoriia pravovoi derzhavy ta spetsyfyka yii vtillennia u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi. [Theory of the rule of law and the specifics of its implementation in modern Ukrainian society]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. № 8. S. 28–30. [in Ukrainian]
2. Vovk P. Pravova derzhava: vitchyzniani naukovi pidkhody do zmistu poniattia [Rule of law: domestic scientific approaches to the content of the concept]. *Yurydychnyi visnyk*. 2020. № 1. S. 19–23. [in Ukrainian]
3. Samofalov L.P., Samofalov O. L., Shevchenko D. M. Pravova derzhava yak faktor rozvytku hromadianskoho suspilstva [Rule of law as a factor in the development of civil society]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2016. № 2 (12). S. 189–197. [in Ukrainian]
4. Rybalkin A.O., Siedykh Yu. O. Systema sudovoi vlady v Ukraini ta yii rol u rozbudovi pravovoi derzhavy [The judicial system in Ukraine and its role in the development of the rule of law]. *Molodyi vchenyi*. 2021. № 5 (93). traven. S. 334–337. [in Ukrainian]
5. Severinova O. B. Rol sudovoi vlady u pravovii derzhavi. Aktualni problemy vitchyznianoii yurysprudentsii [The role

of the judiciary in a state governed by the rule of law]. 2023. № 3. S. 16–20. [in Ukrainian]

6. Bakumov O.S. Sudova vlada v systemi vidpovidalnosti ukraïnskoi derzhavy: konstytutsiino-pravovyi analiz [The judiciary in the system of responsibility of the Ukrainian state: constitutional and legal analysis]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia. 2019. № 42. T. 1. S. 46–53. [in Ukrainian]

7. Bielov D. M., Prydachuk O. A. Mistse ta rol sudovoi vlady v systemi orhaniv derzhavnoi vlady: real-

izatsiia pryntsyphu narodovladdia [The place and role of the judiciary in the system of state authorities: implementation of the principle of democracy]. Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo». 2023. № 1. S. 535–540. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 22.10.2024

The article was received 22 October 2024

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Збірник наукових праць

Серія ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Випуск 5

Коректура – *Н.С. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка – *Ю.В. Ковальчук*

Формат 60×84/8. Гарнітура Pragmatica.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 3,72.
Замов. № 1224/858. Наклад 300 прим.
Підписано до друку 22.11.2024 р.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.